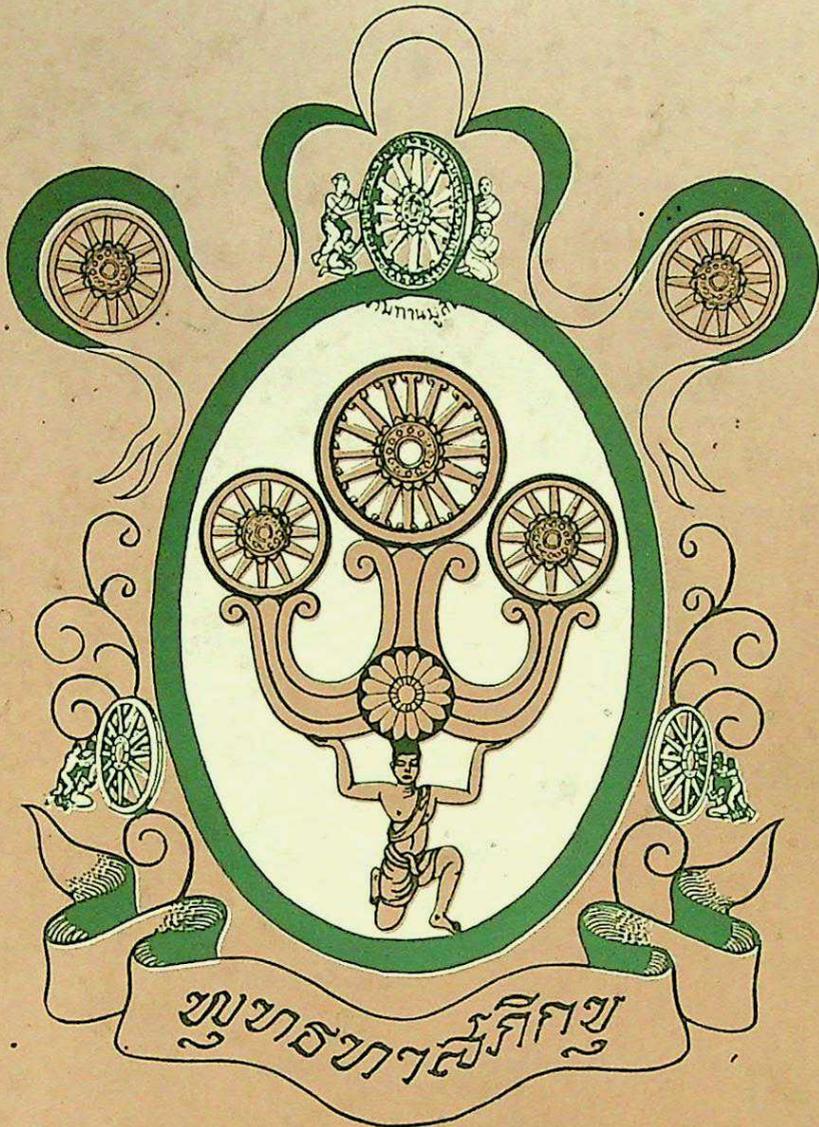

ความวิเวกเป็นสุข
ความไม่เบียดเบียนเป็นสุข

[ชุดหมอนล้อ อันดับ ๗๒]

อุทิศนา

จักรธรรมะมาลัย	จะหมั่นทั่วทั้งธาตตรี
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธทรงประสงค์ ฯ
มั่นหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลู่สู่เดรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พินาศกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งธาตตรี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

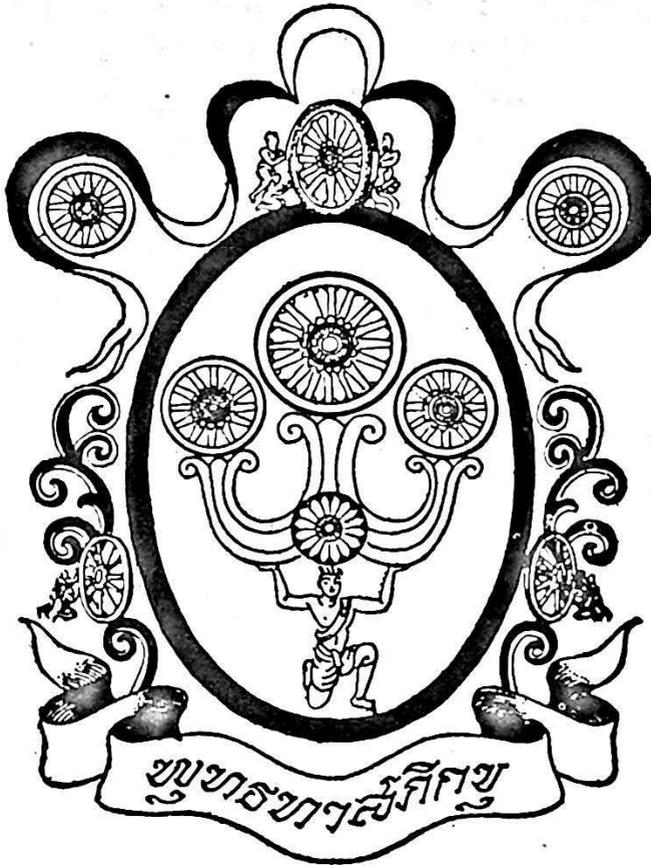
พิมพ์ที่ : มิตรนราการพิมพ์

259/142 ซอยพิบูลย์เวศม์ 2 สุขุมวิท 71 พระโขนง คลองเตย กรุงเทพฯ 10110

โทร 392-0146 แฟกซ์ 381-0238

ความวิเวกเป็นสุข
ความไม่เบียดเบียนเป็นสุข

[ชุดหมუნล้อ อันดับ ๗๒]

ศรัทธาบริจาต ของผู้มีนามท้ายเล่ม

๑๗ ตุลาคม ๒๕๓๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม

ปัด-ปัด-ปัด

ปัด ปัด ตา : อด่านอดสำย ใหน่เกนในตุ
บางประเภท เกลิ่งทำของ ยอดกมล
มัวลอดร์ กอดเนน คนขนิคน -
เอาไฟ"ลน ตมเว คนเนมัวพล ;

ปัด ปัด หู : อด่านใหน่ เล่ ใพพิงเวื่อ
ใหน่เวินเควื่อ กอดใหน่หม่นหมล
นริอไรใหน่ ใหน่พิงซ่าน พากค้ำพอง
ลัดค้ำลวด คนไม่ลาด, อดานาใจ ;

ปัด ปัด ฝ่า : อด่านพดมาก เกนค้ำเวิน
คนขนิคน, ฝ่ากเนนิน เทคนั้นใหน่
ค้ำลัดเกวเวื่อ เวิน เชื้อ เทคัพ
ค้ำขุข ฝ่า ฝ่าลัว ใหน่เท่ง กอ ๔

ความวิเวกเป็นสุข

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

อิทานิ ปณฺณรสีทิวเส สหฺนฺปิ ติตาย พุทฺธปริสาย

กาจิมฺมิกถา กถียเต :

สุโข วิเวโก ตฺถจฺจสฺส สุตฺตมฺมสฺส ปสฺสโต - ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ โสตพฺโพ - ติ.

วันนี้เป็นวันปวารณีสี่ที่ 15 เป็นวันที่พุทธบริษัทประชุมกัน
เพื่อบำเพ็ญกุศล มีการสดับธรรมเทศนา เป็นต้น จึงเป็นการสมควร
ที่จะมีธรรมเทศนาข้อใดข้อหนึ่ง แก่พุทธบริษัทผู้ประชุมกันแล้ว.

ซึ่งในบัดนี้จะได้กล่าว พระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ในข้อที่ว่า *สุโข วิเวโก คุญฺหสฺส* เป็นอาทิ. โดยอธิบายความ แห่งพระพุทธานุชาตินี้ ให้เป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง สำเร็จประโยชน์ ตามสมควรแก่สติปัญญา, เพื่อส่งเสริมศรัทธาความเชื่อและความ เพียรเป็นต้นของท่านทั้งหลายให้เจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของเราทั้งหลาย กว่าจะ ยุติลงด้วยเวลา.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึง *สรณาคมน์* : การถึงซึ่งพระ พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ว่าจะต้องประพฤติหรือ กระทบกันอย่างไร, แม้ที่สุดแต่ว่า จะตั้งมั่นให้สำเร็จประโยชน์ โดยแท้จริงนั้น จะต้องทำในจิตใจอย่างไร จะต้องทำที่วาจาหรือ ที่ออกมาถึงกายนั้นเป็นอย่างไร. จึงหวังว่าท่านทั้งหลาย คงยัง จะจำได้ ดังนั้นในวันนี้จะได้กล่าวต่อไป ถึงสิ่งที่ควรจะทราบ เนื่องกัน.

การถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จนมีจิตใจเป็น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้น ขึ้นอยู่ที่การทำจิตใจของตน ให้มีความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งเป็นพระคุณทั้งของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์รวมกัน. ครั้นมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบดัง

นี้แล้ว จะมีผลอะไรบ้างต่อไปอีก ซึ่งควรจะพิจารณาดู.

ถ้าว่ามีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ จริงตามสมควรแล้ว หรือจะถึงที่สุดก็ตาม ย่อมได้รับความรู้สึกอย่างหนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า วิเวก. โดยเหตุที่สังเกตเห็นว่า ยังมีผู้เข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าวิเวกนี้ น้อยเกินไปบ้าง หรือถึงกับไม่ตรงตามความหมายของคำคำนี้บ้าง ฉะนั้นควรจะเอามาพูดกันด้วยเหมือนกัน.

คำว่าวิเวกนั้น คนธรรมดาสามัญที่เป็นชาวบ้านก็พูดเป็น เช่น พูดว่าวิเวกจริง วิเวกจริง อย่างนี้ก็พูดเป็น แต่ก็ยังไม่แน่ว่า จะมีความหมายถูกต้องหรือไม่. แต่ถึงอย่างไรก็ตาม อยากจะกล่าวไว้เป็นข้อแรกเสียเลยว่ ถ้าขึ้นชื่อว่าวิเวก แม้จะมีลักษณะสูงต่ำกว่ากันอย่างไร ก็มีความหมายที่คล้ายกัน, ความหมายทั้งหมดนั้น สรุปได้เป็นคำพูดสั้น ๆ ว่า ไม่มีอะไรบกวน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทำในใจถึงความหมายของคำว่า ไม่มีอะไรบกวนให้ดี ๆ ก็จะเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่าวิเวกได้ ตั้งแต่อย่างต่ำที่สุด จนถึงที่สูงสุด คือพระนิพพาน.

สำหรับตัวหนังสือหรือพยัญชนะที่ว่าวิ-เวกนี้ ก็แสดงความหมายอยู่แล้วว่า เตียวอย่างยิ่ง อย่างพิเศษ, แม้ว่าจะมีคำแปลอย่างอื่นได้อีกก็ไม่สำคัญ ผู้คำแปลว่าเตียวอย่างยิ่ง หรือ

อย่างวิเศษไม่ได้, คำว่าเดี่ยวอย่างวิเศษ ก็หมายความว่าเดี่ยวจริง ๆ คือไม่มีอะไรรบกวน.

เมื่อคนรู้สึกว่ามีอะไรรบกวน ก็รู้สึกสบายใจ ไปในป่า หรือไปที่ทะเล ที่ร่มรื่นเยือกเย็น ก็เคยได้ยินคนบางคนร้องออกมาเองโดยไม่ได้ตั้งใจ ว่ามันวิเวกจริง, คนบางคนมาที่นี้ร้องว่าวิเวกจริง อย่างนี้ก็มี. นั่นเขาหมายความว่าไม่มีอะไรรบกวนตามความรู้สึกในใจนั้น คือจิตใจกำลังไม่ถูกรบกวน จะเรียกว่าจิตว่างก็ได้. แต่ไม่อยากจะเรียกว่าจิตว่าง เดี่ยวใคร ๆ ก็จะมาหาว่าพูดเป็นแต่จิตว่าง, และคำว่าจิตว่างที่พูดไปแล้วนี้ ก็ล้วนแต่เข้าใจผิดกันทั้งนั้น ขึ้นพูดอีก ก็ดูจะไม่ค่อยมีประโยชน์ที่ก้าวหน้าออกไปกว่านั้น จึงอยากพูดให้เป็นธรรมดาสามัญที่สุดว่าไม่มีอะไรรบกวน.

ถ้าจิตสะอาด สว่าง สงบ มันก็พอจะมองเห็นว่า ไม่มีอะไรรบกวน. ถ้ามันสะอาด ก็หมายความว่าความสกปรกไม่รบกวน, ถ้ามันสว่าง ก็หมายความว่าความมืดหรือความสงสัยมันไม่รบกวน, ถ้ามันเป็นความสงบ ก็ไม่มีความวุ่นวายรบกวนรวมกันแล้วก็ไม่มีความรบกวน.

อาการอย่างนี้มิได้แม้แก่คนธรรมดาสามัญ เช่นว่าคนบาง

คนเดินมาถึงตรงนี้ก็ว่า วิเวกจริง วิเวกจริง ก็เพราะรู้สึกว่าเป็นใจ
 นั้นมันบอกไม่ถูก ในข้อที่ไม่มีอะไรบกวน. แม้ว่าความไม่มี
 อะไรบกวนนี่จะเป็นเพียงชั่วคราว มันก็มีผลสูงสุดเหมือนกับที่
 "ไม่มีอะไรบกวน ในข้อที่ว่ามันมีรสชาติที่แสดงออกมา เป็น
 ความสุข ชนิดที่ไม่เคยได้รับ.

พูดว่าความสุขนี่ก็มีหลายอย่าง ความสุขเพราะมีอะไร
 รบกวน หรือรบกวนมากๆ นั้นก็มี แล้วก็ชอบกันอยู่โดยมาก,
 แต่ความสุขที่ไม่มีอะไรรบกวนนี้ แม้จะตรงกันข้าม มันก็ยังคง
 เรียกว่าความสุข แล้วคนก็รู้จักกันอยู่เป็นอย่างดีส่วนหนึ่งด้วย
 เหมือนกัน. แม้ว่าคนที่หลงใหลในความสุขชนิดที่มีอะไรรบกวน
 มากๆ นั้น ไม่ใช่จะหลงใหลไปได้ตลอดไป เต็มวันก็ต้องการ
 จะพักผ่อน ต้องการจะหยุด ต้องการจะไม่ให้มีอะไรรบกวน,
 เหมือนคนที่กินของอร่อยๆ เข้าไปมาก เต็มวันก็ต้องกินน้ำ
 แล้วกินน้ำก็ไม่ลงอีก มันก็ต้องหยุด.

คนมักจะเข้าใจผิด ในเรื่องความไม่มีอะไรรบกวนอยู่มาก
 คือ เขาอยากจะมีอะไรรบกวน เช่น อยากมีเงิน, อยากมีชื่อเสียง,
 อยากมีอำนาจวาสนา, อยากมีอะไรต่างๆ, อยากเป็นนั่น
 อยากเป็นนี่, กระทั่งต้องไปที่นั่นต้องมาที่นี่. ทำไมไม่ไปในที่ที่

มันสงบสงัด? ก็เพราะอยากจะให้มีอะไรบรบกวน โดยไม่รู้สีกตัว. แล้วมักจะเคยชินกันมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ๆ มันถูกประเล้าประโลม ประคบประหงม บำรุงบำเรอ มันก็ติดนิสัยสันดาน ที่จะต้องให้มีอะไรมาบำรุงบำเรอ จึงจะเรียกว่าสบายหรือพอใจ, นี่ก็คือมีอะไรบรบกวน ไม่ใช่วิเวก. เมื่อเป็นดังนี้ก็น่าจะรู้จักแยกให้เห็นแตกต่างกันเป็น 2 อย่าง ให้มันชัดเจนลงไปว่า ความสุขที่ได้รับจากการที่ต้องมีอะไรมารบรบกวน นั้นมันก็อย่างหนึ่ง ความสุขที่ไม่ต้องมีอะไรมารบรบกวนเลย นี่ก็อย่างหนึ่ง.

สำหรับความสุขที่ต้องมีอะไรมารบรบกวน นี่ก็ยิ่งแบ่งเป็นได้หลาย ๆ ชนิด เพราะว่าจิตใจของคนมันไม่เหมือนกัน, สิ่งหนึ่งคนหนึ่งชอบมันก็อยากให้มีมารบรบกวน แต่สิ่งเดียวกันนั้นคนหนึ่งมันไม่ชอบมันไม่อยากให้มีมารบรบกวน ฉะนั้นคนเราจึงชอบให้อะไรมาสู่สันนี้ไม่เหมือนกัน มันต่างกัน. แม้แต่การกินการดื่มอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มันก็ยังชอบไม่เหมือนกัน บางคนชอบเหยื่ออย่างนั้น บางคนชอบเหยื่ออย่างนี้ มิฉะนั้นแล้วมันก็คงจะไม่มีใครที่ไปชอบสิ่งที่ไม่น่าจะชอบ เช่น ของเมา หรือของที่มันมีรสแปลกประหลาดน่าอันตราย หรือมันก็มีอันตรายจริง ๆ ด้วย คนก็ยังชอบเพราะมันมีอำนาจอันหนึ่งในสิ่งเหล่านั้น ที่ทำให้คนชอบ และ

ทำให้คนคิด จนกระทั่งเป็นข่าวเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น ต้องหาเงินมาหลายๆ เพื่อจะซื้อหาสิ่งเหล่านั้น. โดยส่วนใหญ่ ก็คือสิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า กามคุณหรือกามารมณ์ เป็นต้น, หรือแม้จะมีสิ่งอื่นๆ เรียกชื่ออย่างอื่น มันก็เนื่องกันอยู่กับกามารมณ์ สงเคราะห์ได้ในกามารมณ์หรือว่าเป็นบริวารของกามารมณ์นั่นเอง.

คิดดูแล้ว ก็จะเรียกว่าน่าหวัก็ได้น่าสงสารก็ได้ น่าเศร้าก็ได้ คือยอมเหนื่อยมาก ยอมเปลืองมาก ยอมลำบากตัวอะไรทุกอย่างทุกประการ เพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา แล้วก็ไม่มีวิเวกเลย; แต่มันมีรสอย่างอื่น ซึ่งคนที่ไม่ชอบวิเวกเขาจะชอบ คือชอบให้มีอะไรมารบกวน มาแหย่มายั่ว มาเร้าความรู้สึก.

ถ้ายังมีจิตใจอยู่ในลักษณะอย่างนี้มากๆ ก็ยากที่จะเข้าใจคำว่า วิเวก; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังอาจจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าวิเวกในบางอย่างบางคราว อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว. เมื่อถูกรบกวนมากเข้า ออกไปสู่ความพักผ่อนหรือไปเที่ยวเล่นที่ทะเล ที่ภูเขา ที่อะไรต่างๆ นี่ก็คงรู้สึกว่าเป็นวิเวก แต่เขาไม่รู้จักเรียกว่าวิเวก และก็ไม่รู้จักแยกออกไปให้มันต่างกัน ว่านี่มันคือสิ่งที่ไม่มีอะไรรบกวน ไม่รู้จักความจริงของสิ่งนี้ แต่แล้วก็รู้สึกชอบ.

ฉะนั้นถ้าใครอยากจะเข้าใจคำว่าวิเวกในพระพุทธศาสนา

อย่างไรบทบาท สุโข วิเวโก คุญฺจสฺส เป็นต้นนี้ ก็ควรจะพิจารณาไปตั้งแต่ความรู้สึกธรรมดาสามัญอย่างนี้ ว่าวิเวกนั้นคือความที่จิตไม่ถูกอะไรรบกวน ซึ่งจะได้วิไลขึ้นไปกว่าจะสมควรแก่เวลา.

พระบาลีข้อนี้มีว่า สุโข วิเวโก คุญฺจสฺส สุตฺตมมสฺส ปสฺสโตซึ่งแปลว่า วิเวกของบุคคลผู้มีธรรมะอันสดับแล้ว เห็นอยู่ อิมํอยู่ นี้เป็นความสุข. ผู้ที่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน ก็ควรจะรู้ได้เองว่า การแปลคำบาลีออกมาเป็นคำไทยนี้ ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน เพราะว่าตัวหนังสือก็ทำให้แปลได้หลายอย่าง, ลำดับคำก็สามารถจะลำดับได้หลายอย่างต่าง ๆ กัน แปลถูกก็มี แปลผิดก็มี แปลถูกแต่ถูกน้อยก็มี.

ในที่นี้ต้องการให้ถูกตรงตามความหมายเป็นข้อใหญ่แล้วก็ไม่ต้องการจะให้ผิดพลาดขณะหรือตัวหนังสือด้วย เช่นว่า สุโข ก็แปลว่าความสุข, วิเวโก ก็แปลว่าวิเวก, คุญฺจสฺส ก็แปลว่าของบุคคลผู้อิ่มแล้ว, สุตฺตมมสฺส ผู้มีธรรมอันได้สดับแล้ว, ปสฺสโต เป็นผู้เห็นอยู่ซึ่งธรรมนั้น จึงได้ใจความว่า วิเวกของผู้ที่สดับธรรมะแล้วเห็นอยู่ จนอิมํใจอยู่ นั้นเป็นความสุข. จะพูดให้กลับกันเสียก็ได้ ว่าความสุขนั้นคือวิเวก ของบุคคลผู้สดับธรรมะแล้วเห็นธรรมอยู่ แล้วอิมํใจอยู่ หรือจะแปลไปอีกทางหนึ่งก็ได้

ว่า เมื่อคนได้ระดับธรรมะแล้ว เห็นธรรมะนั้นอยู่ อิมใจอยู่ ก็เกิดวิเวกที่เป็นความสุข อย่างนี้ก็ได้อีก แล้วมันถูกเหมือนกันทั้งนั้น ถูกเท่าๆ กันทั้งนั้น.

เพราะฉะนั้นต้องถือเอาใจความเป็นสำคัญว่า วิเวกอันเกิดขึ้นแก่บุคคลที่ระดับธรรมะแล้ว เห็นธรรมะนั้นอยู่ แล้วมีความอิมใจอยู่ วิเวกนั้นเป็นความสุข; ไม่ได้พูดถึงความสุขที่เกิดมาจากการมีเงิน มีทรัพย์สมบัติ หรือมีกามารมณ์หรืออะไรต่างๆ อย่างที่ชาวบ้านเขารู้จักกันดี จะพูดถึงวิเวกที่ไม่ต้องใช้เงิน ไม่ต้องเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติ อย่างที่เรียกว่าไม่ต้องลงทุนเป็นเงินเป็นทอง. เพราะฉะนั้นเราจะได้อลองพิจารณากันดู เพราะว่ามันไม่ต้องใช้สตางค์ ที่จะหาความสุขอย่างนี้.

จะพิจารณาคำว่า วิเวกนั้นก่อน ซึ่งแปลว่า คนเดียว อย่างวิเศษ ก็คือความไม่มีอะไรรบกวน ถ้ามีอะไรมารบกวน มันก็ไม่ใช่อยู่คนเดียว เพราะว่ามันมีอะไรมารบกวน.

ที่นี้สิ่งรบกวนนั้นก็มิได้หลายอย่าง ทั้งข้างนอกทั้งข้างใน ทั้งที่เป็นสัตว์สังขารหรือว่ามันเป็นธรรมชาติ. บางทีก็มีแดดมีลมมีฝนมารบกวน นี่ทางกายมันก็ไม่ชอบ, หรือมีสัตว์มารบกวน มันก็ไม่ชอบ มีคนมารบกวน มันก็ไม่ชอบ, มีโรคภัยไข้เจ็บอะไร

มารบกวณ ก็ล้วนแต่ไม่ชอบ แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งนั้นก็คือ กิเลสมัน
 รบกวณ. กิเลสนี้ก็รู้จักกันดีแล้วว่าอะไรบ้าง จะแยกเป็น *ราคะ*
โทสะ โมหะ ก็ได้ จะไม่แยกก็ได้ เพราะว่าถ้าเป็นกิเลสแล้วก็
 เป็นสิ่งรบกวณทั้งนั้น.

แล้วความไม่มีอะไรรบกวณในที่นี้ ระบุชัดเจนลงไปว่า เป็น
 ความไม่รบกวณของบุคคล ที่ได้ฟังธรรมะแล้ว เห็นอยู่ซึ่ง
 ธรรมะนั้น แล้วก็อิมอยู่ หรือจะว่าอิมอยู่เพราะได้ฟังธรรมะแล้ว
 เห็นอยู่ซึ่งธรรมะนั้น นี้ก็ได้; ถ้าคนไม่อิม มันก็มีความหิวรบกวณ
 ฉะนั้นคนที่มีความหิวรบกวณ มันก็มีความวิเวกไม่ได้. ลองไป
 คิดดูถึงเมื่อหิวข้าวหรือหิวอะไรก็ตาม จะเป็นเรื่องหิวทางวัตถุ
 หรือทางจิตก็สุดแท้ มันก็คือไม่อิม, มันไม่อิมก็หมายความว่า
 ความไม่อิมมันรบกวณ คือมันหิวมันก็วิเวกไม่ได้ ในเรื่องของ
 จิตใจก็เป็นอย่างนี้.

ที่นี้มันมีคำประกอบเข้ามาอีกว่า เป็นผู้มีธรรมะที่ได้
 ฟังแล้ว, นี่บางคนก็ไม่ได้ฟังธรรมะ หรือฟังแล้วก็เหมือนกับไม่
 ได้ฟัง ฉะนั้นจึงมีคำว่า *ปสฺสโต* คือว่า เห็นอยู่ซึ่งธรรมะนั้นอีก
 ทีหนึ่ง. ข้อนี้บางที่มันก็จะได้แก่พวกเราโดยมากก็ได้ คือมันมีแต่
สฺสโตมมสฺส มีธรรมะอันฟังแล้ว ไม่มีที่เรียกว่า *ปสฺสโต* คือเห็นอยู่.

นี่อยากจะขอลดความ อธิบายไปตามตัวหนังสือ เท่าที่มีอยู่ตอนนี้ ว่ามีธรรมะอันสดับแล้วเห็นอยู่ ก็เห็นอยู่ซึ่งธรรมนั้น. นี่มันก็จะเนื่องกันไปถึง ข้อความที่ได้วิชันาพรรณนากันแล้ว ในการแสดงธรรมครั้งที่แล้วมา ว่าเห็นพระพุทฺธ เห็นพระธรรม เห็นพระสงฆ์ นี้ก็ใช้คำว่าเห็น; แต่คนได้ยินได้ฟังเรื่อง พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ได้ยิน แต่แล้วก็ไม่ได้เห็น บางทีว่าเสียเองด้วยเข้าไป ว่า พุทฺธ ธรรม โมน สงฺโฆ นี้ก็ว่าไป แต่ในใจก็ไม่ได้เห็นซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. หรือว่าจะเอาตัวอย่างกันเดี๋ยวนี้ที่นี้ว่า ได้ฟังคำว่า สุข วิเวโก ตุฏฺฐสฺส เป็นต้นนี้ ได้ฟัง แต่แล้วก็ไม่ได้เห็นอรรถเห็นธรรม เห็นความจริงของคำเหล่านี้.

เรื่องฟังนี้มันง่าย แต่ว่าเรื่องเห็นนั้นมันยาก เลยต้องเอามากำกับไว้ด้วยกันว่า ได้ฟังแล้ว ก็ต้องเห็นตัวธรรมะนั้นจริง ๆ ด้วย เช่นเมื่อพูดว่า วิเวก ๆ นี้ ได้ฟังแล้วก็ต้องได้เห็น คือได้รู้สึกด้วยจิตใจต่อสิ่งที่เรียกว่าวิเวกนั้นด้วย จึงจะเรียกว่าเห็น, ถ้าอย่างนี้ก็หมายความว่า มีธรรมะอยู่ในใจ.

การเห็นธรรมะต้องเห็นธรรมะที่มีอยู่ในใจ เห็นธรรมะในหนังสือ เห็นธรรมะที่คนอื่นบอกนั้นไม่ได้ไม่เรียกว่าเห็น เพราะมันเห็นด้วยใจ ไม่ใช่เห็นด้วยตา เมื่อเห็นด้วยใจ ก็ต้อง

เห็นได้แต่ธรรมะที่มีอยู่ในใจ; เพราะฉะนั้นอย่างน้อยจะต้องรู้สึกในความสงบ หรือความวิเวกอันนี้ ที่เคยได้รับมาแต่กาลก่อน, หรืออาจจะเป็นได้ถึงกับว่า เดียวนี้เราก็ไม่มีอะไรบกรวนใจ ใจมันยังว่างอยู่ ก็พอจะได้ชิมรสของสิ่งที่เรียกว่าวิเวกนี้ สักชนิดหนึ่งก็ได้.

ที่จะเห็นได้ง่ายก็เช่นว่า เดียวนี้ร่างกายไม่ถูกรบกรวน คือสบายดี นั่งอยู่ในที่อันสงบสงัด ในเสนาสนะป่าเช่นนี้ ก็พอจะเรียกได้ว่ามีวิเวกในส่วนกาย. ที่นี้ในส่วนจิต ก็เรียกว่ากำลังไม่มีอะไรบกรวน ไม่ไปเป็นห่วงอะไรที่ไหน มันเป็นปกติอยู่ได้ นี้ก็เรียกว่าวิเวกในส่วนจิต. เดียวนี้กิเลสเช่นราคะ โทษะ โมหะเป็นต้น มันก็ไม่ได้รบกรวน; แม้ว่าเราจะไม่ได้เป็นผู้สิ้นกิเลส แต่เดี๋ยวนี้กิเลสยังไม่รบกรวน ก็เรียกว่าวิเวกจากอุปธิคือกิเลส อยู่ชั่วขณะหนึ่ง, เรียกว่าจิตกำลังไม่มีตัวกูของกูที่ยึดถือเอาไว้ ไม่ได้แบกอะไรไว้ โดยความเป็นตัวกูของกู อย่างนี้ก็เรียกว่ามันว่างไปชั่วขณะหนึ่ง นี้ก็เรียกว่าวิเวกในส่วนสติปัญญา คือวิเวกจากกิเลส. ถ้าเข้าใจคำอธิบายเหล่านี้ ก็ย่อมจะมองเห็นสิ่งที่เรียกว่าวิเวก.

ฉะนั้นก็ไม่เสียเปล่า คือให้มันได้ครบทั้งสองคำว่า *สุตธมมสุต ปสฺสโต* ของบุคคลผู้มีธรรมะอันได้สดับแล้ว เห็น

ธรรมะนั้นอยู่ คือเรากำลึงพูดหรือฟังกันถึงเรื่องวิเวก แล้วก็รู้สึก
ต่อวิเวกนั้นอยู่ อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่มีอะไรบกวนจิตใจ รบกวนกาย
ก็พอจะมีความรู้สึกชนิดที่เรียกว่า *ตฤจฺฉิ* คือ ความยินดี หรือความ
อิม หรือความพอใจ ได้บ้างไม่มากก็น้อย.

ผู้ที่อิม ก็หมายความว่าต้องพอใจ, ถ้าไม่พอใจจะรู้สึก
อิมอยู่ได้อย่างไร ถ้ามันมีอะไรไม่พอใจ. ฉะนั้นการที่ว่าไม่
ต้องการอะไรแล้วเดี๋ยวนี้ มันอิมแล้วโดยอัตโนมัติ พอไม่ต้องการ
อะไร มันก็อิมอยู่โดยอัตโนมัติ แล้วก็มี ความพอใจ ในความรู้สึก
ว่ามันไม่ต้องการอะไร.

ขอให้สนใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจนี้กันให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป การ
ที่เอาเรื่องนี้มาพูดมาเทศน์ในวันนี้ก็เพราะมองเห็นความสำคัญข้อนี้
คือข้อที่มักจะมาติดตันกันอยู่ที่นี่: นับตั้งแต่ว่า ฟังธรรมะแล้วก็
ไม่เห็นธรรมะ, เมื่อเห็นธรรมะ ก็ไม่ได้เห็นชนิดที่ทำให้เกิด
ความพอใจในธรรมะ หรือมีความอิมอยู่ด้วยธรรมะ. มันเนื่อง
กันอยู่เป็นชั้น ๆ ฟังแล้วไม่เข้าใจก็มี เพราะถือเสียว่าฟังให้ได้บุญ
ตามธรรมเนียมก็พอแล้วก็มี ก็เลยไม่เห็นธรรมะ, หรือเห็น
ธรรมะแต่มันเห็นดินเกินไป เห็นเนื้อความบ้าง ไม่เห็นถึงกับว่า
เป็นความรู้สึกที่อิมใจหรือพอใจ, บางคนนั่งร่วงอยู่ก็มี บางคน

คุยกันเสียก็มีเวลานี้ นี่คือคนโง่ที่ไม่รู้จักใช้เวลาให้สำเร็จประโยชน์. ฟังธรรมะแล้วไม่เห็นธรรมะก็มี, เห็นธรรมะแล้วไม่อ้อมก็มี ไม่รู้สึกอ้อมก็มี คือมันไม่ทำความพอใจให้ได้ อย่างนี้ฟังจนตายก็ไม่มีประโยชน์ก็ได้. ฉะนั้นควรจะหลับตา หรือว่าปิดหูปิดตาอะไรเสีย เพื่อจะได้ทำความรู้สึกในจิตใจ ให้น้อมไปให้เปลี่ยนไป ตามเรื่องราวของธรรมะนั้น.

ตัวอย่างในที่นี้ ก็คือให้รู้สึกถึงความหมายของคำว่าวิเวก วิเวกนี้มันเป็นอย่างไร? วิเวกที่กายเป็นอย่างไร? วิเวกที่จิตเป็นอย่างไร? วิเวกเพราะมันว่างไปหมด ไม่มีตัวกูของกูมันเป็นอย่างไร?

ถ้ายังมีกายอยู่ มันก็วิเวกแต่ที่ร่างกายไม่มีอะไรรบกวน, ถ้ามีจิตอยู่ มันก็มีจิตที่ว่าไม่มีอะไรรบกวน, แต่ถ้ามากกว่านั้น มันต้องถึงกับว่างไปเลย ไม่ได้สนใจเรื่องกายเรื่องจิต เพราะว่าทั้งกายทั้งจิตก็ไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเรา ก็ถึงธรรมะว่างอย่างยิ่ง ที่พอจะเรียกได้ว่านิพพานในระดับใดระดับหนึ่งได้ ก็มีรสของพระนิพพานนั้น ทำให้พอใจ ทำให้ยินดี ทำให้อ้อม ก็เข้าใจคำว่า สุโข วิเวโก คุญฺจสฺส ได้จริง.

พร้อมกันนั้นก็จักเปรียบเทียบ เช่นเปรียบเทียบ

วิเวกก็มีหลายอย่าง, ความสุขก็มีหลายอย่าง, ความอึดก็มีหลายอย่าง, การฟังธรรมนี้ก็มีความหลายอย่าง, แล้วการเห็นธรรมนี้ก็ยังมีหลายอย่าง.

ความสุขมีหลายอย่างก็อย่างที่ว่ามาแล้ว คือสุขประเภทหนึ่งต้องมีอะไรมารบกวนมายั่วเย้า, สุขอีกประเภทหนึ่งนั้นต้องอิสระเต็มที่ ไม่มีอะไรมารบกวน.

วิเวกก็เหมือนกัน วิเวกหลอกๆ ก็มี, วิเวกจริงๆ ก็มี, วิเวกทางกายก็มี, วิเวกทางจิตก็มี, และวิเวกเพราะมีแต่ความว่างอย่างนี้ก็มี.

ที่นี้อึดทางปากก็เหมือนกับว่ากินของแล้วมันอึด. ถ้าอึดทางจิตมันก็อึด เพราะว่ามันรู้สึกว่าได้ทำอะไรดี ได้ทำอะไรไว้ดี, พอใจตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ วันหนึ่งๆ ยกมือไหว้ตัวเองได้ นี่มันก็อึดในทางจิต. แต่ถ้าอึดในทางวิญญาณแล้ว มันยิ่งไปกว่านั้น มันไกลไปกว่านั้น คือ ความที่มันไม่ต้องการอะไร มันอยู่ด้วยความว่างจากตัวกูและของกู ซึ่งมันไม่มีผู้ต้องการ หรือมันไม่มีอะไรที่ควรต้องการ เพราะไม่มีความต้องการ ไม่มีผู้ต้องการ. นี่เป็นความอึดสูงสุด เป็นความอึดโดยอัตโนมัติ แต่แล้วก็ไม่ค่อยมีใครจะเข้าใจ.

เราอาจจะพูดได้ว่า ว่างนั้นแหละคืออิมที่สุด อย่างนี้ก็
 ไม่มีใครเข้าใจ, บางคนก็จะหาว่าพูดบ้าๆ บอๆ ไปเสียอีก
 เพราะว่าเขาต้องการให้มีตัวเราผู้อยาก แล้วก็ได้กิน แล้วมันก็อิม,
 ให้มีความต้องการ แล้วได้ตามที่ต้องการ แล้วมันก็อิม. นี้ก็ขอ
 ให้คิดว่า มันยังมีความโง่เหลืออยู่ก็มากน้อย ต้องกินแล้วจึงอิม,
 หรือว่าต้องได้บางอย่างออกอย่างใจ ได้ประคบประหงมแล้วจึงจะรู้สึก
 อิม, หรือว่าเมื่อไม่ต้องการอะไรเลย ไม่รู้สึกเป็นตัวกูของกูที่
 อยากอะไรเลย มันจึงจะเรียกว่าอิม มีความอิมเป็นอยู่ชั้นๆ
 อย่างนี้.

มันไม่ยากหรือมันไม่ลึกลับเกินไป กว่าที่จะพอสังเกตได้
 แต่มันเนื่องจากว่าเราเป็นคนไม่สังเกต ไม่ชอบสังเกต ไม่อยาก
 จะสังเกต มันก็เลยไม่ค่อยเห็น ไม่ค่อยมีอะไรที่มาเปรียบเทียบ
 กัน. กินข้าวกินน้ำมันอิมอย่างไร นี้ก็ควรจะรู้จักดี, อิมอกอิม
 ใจว่าได้ทำบุญกุศลไว้ น้ำมันเป็นอิมอย่างไร ก็ควรจะรู้จักไว้ จะได้
 เอามาเปรียบเทียบ, แล้วเมื่อจิตมันปลดทิ้งออกไปหมดไม่มีตัวกู
 ของกู แล้วมันอิมอย่างไร มันไม่ต้องการกินข้าว ไม่ต้องการบุญ
 กุศล มันไม่ต้องการอะไร มันก็ยังอิมได้อีกอย่างหนึ่ง; มันมีอยู่
 หลายๆ อย่างอย่างนี้. ฉะนั้นควรจะรู้จักมี รู้จักทำให้เกิดขึ้น

ตามสมควรแก่เรื่องราว แล้วแต่ว่ามันจะต้องการในทางไหนในระดับไหน คือทางกายหรือทางจิตหรือทางวิญญาณ.

ที่นี้ยังเหลือที่เป็นปัญหามาก คือเป็นปัญหาที่เป็นกันอยู่มาก ก็คือฟังธรรมะแล้วไม่เห็นธรรมะ, หรือว่ายิ่งไปกว่านั้นก็ คือ เป็นผู้แสดงธรรมะอยู่เอง แต่แล้วก็ไม่เห็นธรรมะ อย่างนี้ลองคิดดูซิว่ามันจะสักก็มาน้อย. อย่างว่าอาตมาแสดงธรรมะอยู่แท้ ๆ นี้ แล้วก็ไม่ได้เห็นธรรมะนั้น มันก็เป็นสิ่งที่มีได้ เพราะจะไปอ่านมาจากพระไตรปิฎก แล้วเอามาพูดก็ได้ ยังไม่ทันจะเห็นเลย; ส่วนผู้ที่ฟังนั้นบางทีก็ยิ่งจะได้เปรียบกว่าเสียอีก เพราะถ้าตั้งใจฟังให้ดี ๆ ก็อาจจะเห็นได้.

เคยบอกว่า คนที่จำสวดมนต์แปลไม่ได้ ก็ควรจะนั่งหลับตาแล้วฟังให้ดีที่สุด จะได้ประโยชน์มากกว่า ที่จะไปเสือกกะโหลกว่าผิด ๆ ถูก ๆ ให้คนอื่นเขารำคาญ. แต่นิสัยมันอยากจะอวด ว่าไม่ค่อมเป็นไม่ค่อมถูก มันก็อยากจะอวดและแสดงออกไป นี่มันเสียหายหมด คนอื่นเขาก็รำคาญ, แล้วตัวเองก็ไม่ได้อะไร ว่าผิด ๆ ถูก ๆ มันจะยิ่งเสียหาย ยิ่งจะผิด ๆ ถูก ๆ. ถ้าอย่างนี้แล้วก็ไม่มีทางที่จะเห็นธรรมะ เพราะว่าผู้ที่จำได้ดีหลับตาว่าอย่างถูกต้องเรียบร้อย ก็ยังยากที่จะเห็นธรรมะในขณะที่

นั้น. มันต้องสำรวจมสำรวจที่จะว่าให้ถูก ว่าให้พร้อม มันต้องแบ่งจิตใจออกไปเป็นเรื่องสำรวจบ้างอะไรบ้าง, ถ้าหยุดเสียนั่งฟังนิ่งๆ ด้วยจิตใจแท้จริง นี้จะได้ผลกว่า จะมีโอกาสที่จะเห็นธรรมะได้มากกว่า.

นี่คนที่แสดงธรรมะบางทีก็ไม่เห็นธรรมะ, คนที่ฟังธรรมะบางทีก็ไม่เห็นธรรมะ, แม้แต่คนสวดสาธยายธรรมะนี้ก็ไม่ได้เห็นธรรมะ.

มันต้องทำให้ดีที่สุด จึงจะได้เห็นธรรมะ แม้ในขณะที่ว่าฟังธรรมก็ดี, แสดงเสียเองก็ดี, เอมาสาธยายก็ดี, หรือสอนคนอื่นอยู่ก็ดี, หรือเอามาคิดมานึกใคร่ครวญอยู่ในจิตใจอยู่ก็ดี มันมีทางที่จะเห็นธรรมะ จนกระทั่งบรรลุถึงวิมุตติหลุดพ้นได้ทั้งนั้น. มันเคยมี จึงได้กล่าวไว้ในพระบาลีว่า หนทางแห่งวิมุตติมิได้ถึงอย่างนี้ เมื่อฟังธรรมะอยู่บรรลุธรรมชั้นวิมุตติก็มี, เมื่อแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟังอยู่บรรลุธรรมชั้นวิมุตติด้วยตนเอง ผู้แสดงนั้นได้บรรลุเองก็มี, หรือเอามาท่องอยู่ได้บรรลุธรรมชั้นวิมุตติเองก็มี, แล้วเมื่อใคร่ครวญอยู่กับบรรลุธรรมะก็มี นั่นเป็นธรรมดา; มันแปลกตรงที่ว่า เมื่อแสดงธรรมแก่ผู้อื่นอยู่จิตหลุดพ้นก็มี หรือเอามาท่องอยู่จิตหลุดพ้นก็มี นี่น่าสนใจ.

ถ้าฟังดีแล้วก็มีหวังมาก เพราะมันไม่ยากเท่าที่จะไปแสดงเสียเอง หรือว่าเป็นเพียงแต่สักว่าเอามาท่อง หรือมาสาธยายอยู่ แต่เมื่อได้มีข้อความกล่าวไว้อย่างนี้ แล้วมันก็เป็นความจริงอย่างนี้ด้วย. ฉะนั้นจึงหวังว่า ทุกคนจะพยายามทำให้มันเป็นโอกาส ที่จะมีโชคดีขึ้นมา เช่นว่า เมื่อสวดมนต์ที่เรียกว่าสาธยายนี้ ก็สวดให้ดีสวดให้จริง ด้วยจิตใจที่แน่วแน่ลึกซึ้ง, เมื่อจะฟังธรรมก็ฟังให้จริง, เมื่อจะแสดงธรรมก็แสดงให้จริง ๆ.

สำหรับชาวบ้านสำหรับอุบาสกอุบาสิกา นี้ ก็มีโอกาที่จะแสดงธรรม; ถ้าใครยังฟังไม่ออก ก็แสดงว่าไม่เคยคิดไม่เคยนึก. เพราะถ้าพูดไปแล้ว ทุกคนมีโอกาแสดงธรรม หรือก็แสดงอยู่แล้วด้วยซ้ำไป คือเมื่อจะพูดอะไรกับคนอื่นนั่นแหละเป็นเวลาแสดงธรรม อย่าไปพูดโมโหโทโส อย่าไปดูเขา อย่ามีโทสะ กัดคก ลุ่มอยู่ในใจ แล้วพูดอะไรออกไป ถ้าอย่างนี้มันก็ไม่เป็นการแสดงธรรม.

คิดดูให้ดีเสียก่อนว่าจะพูดอะไรกับใครสักที่หนึ่ง คิดให้มันรอบคอบแล้วจึงพูดออกไป มันเป็นการแสดงธรรม จะสำเร็จประโยชน์ คือคนฟังเขาจะเชื่อเขาจะทำตาม แล้วคนพูดก็ได้บุญ.

จะเตือนสติใครสักคำหนึ่ง ก็ต้องคิดให้มาก ๆ ให้มันถูกกับเรื่อง แล้วก็พูดออกไป, นั่นก็มีค่าเท่ากับแสดงธรรม เพราะที่เราคิดมาก บางทีเรารู้สึกมากกว่าคนที่ฟังเราเตือน. ฉะนั้นถ้าเราก่อนแต่จะเตือนใครคิดให้มาก ๆ เราก็มีโอกาสดูเห็นธรรมะมากกว่าคนที่เราจะไปเตือน; เราไปเตือนเขาเพียงคำสองคำ แต่ถ้าเราคิดมาก คิดรอบคอบถี่ถ้วนแล้วจึงจะไปเตือนเขา ก็เป็นอันว่า เรานั้นรู้มากข้อมากเรื่อง หรือหลายระดับหลายลู่หลายทางเสียก่อน.

หรือว่าแม้แต่จะสอนหรือจะเตือนลูกเด็ก ๆ ที่ยังเล็กมาก ๆ ถ้าคิดให้มากเสียก่อนแล้วจึงพูดออกไป คงจะได้ประโยชน์แก่ผู้เตือน แล้วมันฉลาดอย่างยิ่ง ฉลาดขึ้น. แม้แต่จะพูดกับสุนัขกับแมวนี้ ก็ยังต้องคิดมากว่าจะทำอย่างไรดี จะพูดอย่างไรดี จะมีน้ำเสียงท่าทางอย่างไรดี จึงจะสำเร็จประโยชน์. นี้ก็เรียกว่าเป็นเรื่องที่ทำโดยไม่ประมาท ด้วยพิจารณาธรรมอยู่เสมอ คือให้มันมีการพิจารณาธรรม มีธรรมะเห็นธรรมะอยู่เสมอ ให้มันอยู่กับธรรมะเสมอ ก็เรียกว่าเห็นธรรมอยู่เสมอ.

ในการฟังธรรมก็ดี ในการพูดเสียเองก็ดี ในการท่องบ่นสาธยายก็ดี ก็เป็นผู้มีธรรมเห็นธรรมอยู่เสมอ จะอ้อมหรือไม่อ้อมก็

ลองไปทำดูเถอะ, มันจะรู้ได้เอง ว่าถ้าเราทำอย่างไรนี้ มันจะรู้สึกว่ามีใจหรือไม่ใจ ไปลองสังเกตดูเอง.

แต่นี้มักจะทำอย่างที่เราเรียกว่าหวัด ๆ ชุ่ย ๆ หรือสะเพร่า นี้คือความประมาท; ถ้ามีสิ่งนี้อยู่ด้วยแล้ว ไม่มีหวังที่จะเห็นธรรมะ หรือว่าจะอิมด้วยอะไรได้ มันจะไม่อิมเลย จะไม่รู้สึกอิมเลย แล้วก็ไม่ได้เห็นธรรมด้วย แม้จะฟังยังงอยู่ มันก็ยิ่งรำคาญมากกว่า ฉะนั้นความสุขก็ไม่มีเพราะข้อนี้.

นี่แหละเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งรู้สึกว่าเป็นปัญหาเฉพาะหน้า คือมาติดตันกันอยู่ที่นี้โดยมาก ในข้อที่ไม่ได้รับความสุขจากพระธรรมหรือจากพระศาสนา ทั้งที่เรา ก็พยายามที่จะอยู่กับวัดกับวา กับพระศาสนา กับพระธรรม ทั้งท่อง ทั้งบ่น ทั้งสวด ทั้งสอน ทั้งอะไรกันอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าโดยกิริยาอาการแล้ว ก็ใกล้ชิดคุ้นเคยกันอยู่กับพระศาสนาหรือพระธรรม แต่แล้วทำไมไม่มีความสุข. การที่จะหลอกตัวเองว่ามีความสุขนั้นมันก็ได้ แต่จิตมันก็รู้สึกอยู่ว่าไม่เป็นสุข มันต้องแก้ไข ให้มันกลายเป็นเรื่องของความรู้สึกที่เป็นสุขโดยแท้จริง ให้อย่าง ๆ ขึ้นไป.

ดังที่ได้กล่าวแล้วแต่คราวก่อนว่า แม้แต่จะตั้งนโม ถ้าทำให้ดีจะรู้สึกอิมใจไปตั้งแต่ตั้งนโม. ถ้าทำให้ดีกว่านั้นอีก ก็จะ

รู้สึกอึดใจตั้งแต่เมื่อแรกจุดเทียน, จะจุดธูปจุดเทียน ถ้าทำให้ดี ให้ถูกต้องในเรื่องของจิตใจ มันก็จะมี การเห็นธรรมะ หรือสัมผัสกันอยู่กับธรรมะ มีธรรมสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในจิตใจ มันก็อึดใจเหมือนกัน.

หรือว่ายิ่งกว่านั้น มันอาจจะอึดใจตั้งแต่ย่างเท้าก้าวเข้ามาในวัดนี้ หรือมาแต่บ้าน ถ้าตั้งใจไว้ถูกต้อง มันจะมีความพอใจ หรือความอึดใจนี้ ที่จะเป็นความสุขพร้อมกันไปในตัว มาตั้งแต่ออกจากบ้าน. เข้ามาในวัดก็ทำอะไรด้วยสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ จะจุดเทียน จะรับศีล จะถวายทานหรือว่าจะฟังเทศน์ จะเป็น เรื่องของความอึดอยู่ด้วยธรรมะ ที่เรียกว่าอึดใจนั้น เป็นความสุขแท้จริงจนเคยชินเป็นนิสัย, ถ้ามันเคยชินเป็นนิสัยแล้ว ก็นับว่ารอดตัว เพราะว่าเราสร้างบารมีสำเร็จ.

ความเคยชินไปในทางของธรรมะนี้เขาเรียกว่าบารมี หรือสร้างบารมี หรือบ่มนิสัย, ถ้าความเคยชินเป็นไปในทางกิเลส เขาก็เรียกว่าอาสวะหรืออนุสัย อย่าเอาไปปนกัน; ถ้ามันบ่มไปในทางกิเลส ก็เรียกว่าสร้างอนุสัยสร้างอาสวะ ถ้ามันบ่มไปในทางถูกต้องทางธรรมะ ก็เรียกว่าสร้างบารมี สร้างอุปนิสัย สร้างปัจจัยแก่พระนิพพาน.

นี่เป็นสิ่งที่น่ากลัว ถ้าไปทำอะไรให้เกิดเป็นนิสัยแล้วมัน
 แก่ยาก เช่น เราจะชอบพูดด้วยโทสะ หรือว่าจะคิดด้วยโทสะ
 เป็นนิสัย มันก็โทสะเป็นนิสัย ก็ละได้ยาก. แต่ถ้าว่าคอยระวัง
 ให้ดีมีสติสัมปชัญญะ อย่าพูด อย่าทำ อย่าคิดไปด้วยโทสะ มันก็
 ค่อยๆ เปลี่ยน เปลี่ยนนิสัยไปในทางสติสัมปชัญญะ มีความรู้สึก
 ตัวอยู่เสมอ เป็นเรื่องฆ่ากิเลส ตัดทอนกำลังของกิเลสอยู่ตลอดเวลา
 เวลา นี้ที่เรียกว่าการบำเพ็ญบารมี.

เกิดตัวกูครั้งหนึ่งก็เรียกว่าชาติหนึ่ง ฉะนั้นถ้าเกิดตัวกู
 ครั้งใด ก็ขอให้เป็นการแก้ไขกิเลส คือตัวกูของกูตัวนั้นเสียทุกที
 ไปเลย, มันจะเกิดยากขึ้น มันก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามทางที่จะ
 ไม่เกิด. ก็เรียกว่าอบรมบ่มนิสัยสร้างบารมีกันหลาย ๆ ชาติ หลาย ๆ
 สิบลชาติ หลาย ๆ ร้อยชาติพันชาติ เพราะในปีหนึ่งมันอาจจะเกิด
 ตัวกูตั้งหลายร้อยหนหลายพันหนก็ได้ ให้มันเป็นเรื่องแก้ไขให้
 มันไปในทางที่ตรงกันข้ามไว้เรื่อยไป นี้เรียกว่าสร้างบารมี. แต่
 ถ้าปล่อยไปตามอารมณ์ ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ก็สร้างอนุสัย
 สร้างอาสวะให้มันหนาแน่น ก็เลยเดินกันคนละทาง ไม่มีทางที่
 จะพึงธรรมะรู้เรื่อง, ไม่มีทางที่จะพอใจหรืออิมใจในการเห็น
 ธรรมะนั้น แล้วอยู่เป็นสุข.

นี่ก็เป็นวันเข้าพรรษา ซึ่งเคยพูดกันทุกๆ ปีมา ว่าในพรรษานี้ควรจะมီးอะไรที่ตั้งอธิษฐานไว้ให้เป็นพิเศษดีกว่า ดีกว่าที่จะไม่ตั้ง; ไม่ต้องกลัวว่าจะมีใครว่า แหมทำกันแต่ในพรรษาเท่านั้นนอกพรรษาก็ไม่ทำ. เราไม่ได้มีหลักอย่างนั้น เราทำตลอดเวลา แต่ว่าในพรรษานี้ตั้งใจจะทำให้ดีเป็นพิเศษ ให้มันก้าวหน้าออกไปอีกสักก้าวหนึ่ง จนเป็นของธรรมดาไป, ที่ถึงพรรษาใหม่ ก็ทำให้มันก้าวหน้าออกไปอีกสักก้าวหนึ่ง คงจะไม่กี่พรรษาหรอก คงจะได้รับผลเป็นที่พอใจ.

เดี๋ยวนี้ก็มาคุยกันในข้อที่ติดขัดเป็นอุปสรรค มันติดขัดอยู่ตรงที่ว่า ยังมีความประมาทเหลืออยู่มาก ไม่ได้ฟังให้ดี แล้วก็ไม่เห็นธรรมะ, เมื่อไม่เห็นธรรมะ ก็ไม่มีความอิมใจในธรรมะ มันก็ไม่เจริญงอกงามในทางของธรรมะ. ถ้าไม่ได้รับความพอใจความอิมใจโดยแท้จริงจากธรรมะแล้ว คนเรามันก็ไม่รักธรรมะ ไม่พอใจในธรรมะ ไม่มีความพยายามที่จะก้าวไปในทางของธรรมะ เพราะมันไม่มีอะไรที่ทำให้รู้สึกพอใจ.

ความพอใจนี้สำคัญมาก ไม่ใช่ทำให้ถอยหลัง หรือไม่ใช่ทำให้มันหยุดอยู่ แต่ว่าความพอใจนี้จะช่วยดึงไปข้างหน้าเรื่อย. เรื่องนี้ก็สอนกันผิด ๆ อยู่ว่า ถ้าสันโดษแล้วมันก็ไม่ก้าวหน้า

พอใจเสียแล้วมันก็หยุดอยู่แค่นี้ที่ตรงนี้. นี่มันไม่จริง มันเหมือนกับว่าหาเงิน พอได้เข้าแล้วมันก็ไม่หยุด มันก็หาอีก, ธรรมะนี้ก็เหมือนกัน ถ้าได้มาแล้ว มันจะทำให้เกิดความรู้สึกอึดใจในธรรมะ พอใจในธรรมะ แล้วก็หาต่อไปจนกว่าจะสมบูรณ์เต็มที่. ไม่ต้องกลัวว่าความอึดใจนี้จะทำให้หยุด ไม่ก้าวหน้าในธรรมะ ความไม่รู้จักอึดใจในธรรมะ ไม่มีธรรมะมาให้อึดใจเสียเลย นั่นแหละจะทำให้หยุด ระวังให้ดี ๆ.

ที่นี้เรามีหลักที่ดีกว่านั้น ก็คือว่า ในขณะที่เดียวกัน ให้มันมีทั้งความสุขและให้มีทั้งความก้าวหน้า, ก้าวหน้าก็ก้าวไปเรื่อย แล้วความสุขก็มีอยู่เรื่อย มากขึ้นเรื่อย. บางคนมีความคิดอย่างอื่น ว่าต้องทำเสร็จแล้วจึงจะมีความสุข, บางคนก็พูดว่า จะได้นิพพานในอนาคตกาลอีกไม่รู้กี่ชาติก็หมื่นชาติ อย่างนั้นก็มิ. ที่ตรงนี้ไม่มองกันถึงเรื่องความสุขหรือสิ่งที่เรียกว่าวิเวก.

ขอให้สนใจคำว่าวิเวก ซึ่งจะหาได้ตรงนี้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ด้วยการทำจิตใจอย่างนี้, นั่นก็เป็นเรื่องนิพพานตัวอย่าง เป็นนิพพานขิมลอง เป็นของที่ให้ขิมลอง เพื่อจะให้มีความสุขพอใจ สนใจยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ขอให้สนใจในสิ่งที่เรียกว่า จิตไม่ถูกรบกวนให้มากเป็น

พิเศษ. แล้วก็อย่าไปโทษคนอื่นหรือสิ่งอื่น ว่ามารบกวนเรา ที่มันเกิดการรบกวนขึ้น ก็เพราะว่าเรามันทำจิตไว้ไม่ดี คุ้มครองจิตไว้ไม่ดี, เดี่ยวก็ไปโทษสถานที่บ้าง เดี่ยวก็ไปโทษคนอยู่ข้างเคียงบ้าง เดี่ยวก็ไปโทษสุนัขและแมวบ้าง กระทั่งโทษผีโทษสาง โทษอะไรต่าง ๆ มันก็ยิ่งผิตยิ่งมีดมัวมากขึ้นทุกที.

ไม่ต้องไปโทษใคร รู้แต่ว่าตัวเองมันทำยังไม่ถูก, แล้วก็ไม่ต้องโทษตัวเองด้วยซ้ำ ขึ้นไปโทษตัวเองอยู่ มันก็เป็นความโง่ชนิดหนึ่ง. โดยพยายามระวังให้มันถูก ให้ตัวเองทำให้ถูก ให้ตัวเองจัดไว้ดี อะไรไว้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีสติสัมปชัญญะไว้ให้ดี ถึงสุนัขกับแมวมันจะกัดกันให้หนวกหู ถ้าเราทำจิตไว้ดีก่อนแล้ว เราก็ไม่รู้สึกโกรธหรือขัดเคือง, นี่เป็นตัวอย่าง.

เป็นเรื่องที่นานมาแล้ว เป็นเรื่องที่ไม่ควรจะแก้ตัวหรือบิดพลิ้ว หรือต้อตึงอะไรกันอีกต่อไป มันหลายปีแล้วหรือหลายสิบปีแล้ว, ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องผิดเพี้ยนอีกแล้ว มันนานนักแล้วไม่ควรจะผิดเพี้ยนอีกแล้ว, แล้วก็ไม่ควรจะบิดพลิ้วแก้ตัวต้อตึงดันทุรังกันไปทางไหนอีก. ควรจะจัดหรือทำให้มันเข้ารูปเข้ารอยอย่างที่ว่าตั้งนโมก็ว่าให้ดี, สรรณาคมนก็ว่าให้ดี, รับศีลฟังธรรมอะไรก็ทำให้มันดี ให้อิมใจอยู่เสมอ เพราะว่าเรามันจัดทำให้ไว้ใน

ส่วนเกี่ยวกับจิตใจ.

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ทำไว้ดีที่สุดแล้ว คือทำไว้อย่างที่เรียกว่า ไม่เหลือวิสัยสำหรับพุทธบริษัททั้งหลาย ที่จะเข้าถึงธรรมะนี้, ท่านได้ตรัสไว้ดี จนเราก็ก็นำมาท่องมาบ่นว่า สวาภษาโต ภควตา ธมฺโม ธรรมะคือสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านได้ตรัสไว้ดีแล้ว หรือ สาธุ ธมฺมสุธมฺมตา สาธุในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ดี หรือเป็นธรรมที่ตรัสไว้ดี หรือเป็นธรรมดีที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ก็ตาม.

ให้มันมองเห็นอย่างนี้ ว่าเราเหลวไหล ไม่ใช่ว่าพระพุทธเจ้าท่านทำไว้ไม่ดี คือท่านทำไว้ดีที่สุด จนไม่มีอะไรที่จะให้ดีกว่านี้ได้. ท่านก็เป็นคนดี ท่านได้ทำสิ่งต่างๆ ไว้ดี, แล้วก็มีผู้ปฏิบัติตามได้สำเร็จประโยชน์ ไม่เหลือวิสัย คือหมู่สงฆ์ผู้ปฏิบัติดีก็มีเป็นพยานอยู่. มันก็พอแล้วสำหรับที่จะไม่ลังเล ไม่เคลือบแคลงว่า นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ หรือเหลือวิสัย หรือพ้นสมัย มันก็ไม่ควรจะมี. ควรจะมองดูแต่ข้อที่ว่า เรามันไม่ฟังให้ดี แล้วเราก็มองไม่เห็นธรรมะนั้นอยู่ มีเท่านั้นเอง.

เปิด-เปิด-เปิด

เปิด-เปิด ๓ : ไม้ริมแสง แลเฝ ประชรม
ยั้งยั้งค้ำ ยั้งเนิ่นชัง กนัตกนั
สนธิมา ยั้งเนิ่นชัง กนัตก
หังวิฬ ฆ็ืด๓๓๑ ไร่กนมา ๑

เปิด-เปิด ๓ : ไม้ยืนเสียง สั้งเนื่องชม
กบเซ้าค้ำ สั้งอ้อมไผ่ ไผ่โงกนล
ถ้านค้ำนมี สั้งให้ชัง เต็มอิตมา
สั้งเนื่องแสง สั้งอ้อมก นั้ง๓๓๑ ๑

เปิด-เปิด ๓ : สนนทท พดทชม
อั้งยั้งค้ำ, อั้งพด ไร่อ้อมแสงใน
พดแก่ไร่อ้อม ค้างกั้งไผ่ ไร่อ้อมแสง
ไม้แก่ไร่ เกอั้งโงก นั้งโงก ๑ ๑

ความไม่เบียดเบียนเป็นสุข

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อิทานิ อญฺญมํทิวเส สนนฺิปตฺติตาย พุทฺธปริสาย

กาจิชฺมมิกถา กถียเต :

อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ ปาณญฺูเต สฺสณฺณโม-ติ

ธมฺโม สกฺกจฺจํ สไตพฺโพ-ติ.

ณ บัดนี้ จะได้วิสันนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่อง
ประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความ
พากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญงอกงาม

ก้าวหน้า ตามทางแห่งพระศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา.

ธรรมเทศนาวันนี้ อาศัยพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า *อพยายามุชฌิ สุขํ โลกเ ปาณญเต สุตถณโม การไม่ถึงซึ่งการประทุษร้าย* *สำรวมอยู่ในสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เป็นความสุขในโลก ดังนี้.*

ในครั้งที่แล้วมา ได้แสดงลักษณะของความสุข โดยอาศัย พระพุทธภาษิตที่ว่า *สุโข วิเวโกฯ ว่า วิเวกทั้งหลาย ของบุคคล ผู้มีธรรมอันได้ระดับแล้ว เห็นแล้ว เป็นความสุข.* นั่นก็ เป็นการแสดงความสุขโดยปริยายหนึ่ง ซึ่งมีใจความสำคัญสั้น ๆ ว่า วิเวกทางกาย ทางวาจา ทางใจ หรือว่าวิเวกในทางกาย วิเวก ทางจิต วิเวกทางอุปธิใดๆ ของบุคคลผู้มีธรรมะอันระดับแล้ว เห็นธรรมะนั้นอยู่ ก็เป็นผู้มีความสุข.

วิเวกในกรณีนั้นหมายถึง ความที่ไม่ถูกรบกวน ทาง กายก็ไม่มีการรบกวน ทางวาจาก็ไม่มีการรบกวน ทางจิตก็ไม่มี การรบกวน. หรือจะกล่าวอีกทีหนึ่งก็ว่า ทางกายก็วิเวก ไม่มีการ รบกวน, ทางจิตก็วิเวก ไม่มีการรบกวน, ทางสติปัญญาความ คิดความเห็นก็วิเวก คือ ไม่มีกิเลสรบกวน เป็นความไม่ถูกรบ- กวนในทุกทางอย่างนี้ ของบุคคลผู้มีธรรมะที่ได้ฟังแล้ว เห็นอยู่

ซึ่งธรรมนั้น. นี้เป็นพระพุทธรายิต ที่แสดงความสุขโดยนัยที่แรก
ว่าดังนี้.

ส่วนนัยที่สองนี้ ทรงแสดงความที่ไม่มีการประทุษร้าย
คือไม่มีการเบียดเบียน มีความสำรวมดีในสัตว์ที่มีชีวิตทั้ง
หลาย ก็เป็นความสุข. นี้ทรงแสดงความสุข ที่เนื่องไปถึงบุคคล
อื่นหรือสัตว์อื่น ดังนั้นพระพุทธรองค์จึงทรงแสดงด้วยการที่ไม่
เบียดเบียนซึ่งกัน คำว่า *พยาบาท* ก็หมายถึง การถึงซึ่งการ
กระทำ ที่ทำให้เกิดความพินาศ หรือผิดปกติไป อย่างนี้ก็เรียกว่า
การเบียดเบียน.

และการเบียดเบียนนี้ ก็ยังหมายความได้กว้างขวางถึง
กับว่า เบียดเบียนตนเองด้วยตนเองก็มี แล้วก็เบียดเบียนผู้
อื่นอีกก็ยังมี. ถ้าจะกล่าวให้สั้นเชิงก็ต้องกล่าวว่า เป็นการ
เบียดเบียนตนเองด้วย เบียดเบียนผู้อื่นด้วย เพราะว่าตนเองก็
เป็นสัตว์ที่มีชีวิต มีความรู้สึกนึกด้วยเหมือนกัน; *การสำรวม*
นั้นช่วยให้ไม่เกิดการเบียดเบียน. การเบียดเบียนนั้นคือ
ทำให้ผิดปกติไป จากการทำอยู่โดยสงบหรือเป็นผาสุก
เบียดเบียนกันด้วยกายก็มี, เบียดเบียนกันด้วยวาจาก็มี,
เบียดเบียนด้วยจิตคิดประทุษร้าย คือใช้กำลังจิตเป็นการเบียดเบียน

อย่างนี้ก็มี.

คนที่เบียดเบียนผู้อื่น ย่อมเชื่อว่าเบียดเบียนตนเอง ด้วย และเบียดเบียนก่อนด้วยซ้ำไป. เพราะว่าคนที่จะคิดเบียดเบียนผู้อื่นนั้น ความคิดอันชั่วร้ายคือกิเลส มันได้เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้นแล้ว มันจึงได้คิดจะเบียดเบียนผู้อื่น. ความคิดที่จะเบียดเบียนผู้อื่นซึ่งเป็นกิเลส นั้นเบียดเบียนจิตใจของบุคคลนั้นก่อนแล้ว ยังไม่ทันจะไปเบียดเบียนผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจาสักที ก็เป็นการเบียดเบียนตนเองอยู่แล้ว.

ขอให้สังเกตดูข้อนี้ให้ดี ๆ ว่า ความคิดที่จะเบียดเบียนเขานั้นมันเป็นความร้อน. ใครเคยเห็น เคยได้ยิน เคยรู้สึกด้วยตนเองที่ไหนบ้าง ว่าการคิดเบียดเบียนผู้อื่นนั้นมันเป็นความเย็น หรือเป็นความเย็นอกเย็นใจ? ความคิดที่จะเบียดเบียนเขานั้น พอสักว่าคิดเท่านั้นมันก็เป็นของร้อน นี้ก็เบียดเบียนแล้ว, นี้ก็คิดไป ๆ มันก็เป็นมโนกรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็เป็นการเบียดเบียนที่มากขึ้น.

นี่ถ้าว่ามีการกระทำเช่นนั้นจนเคยชินเป็นนิสัย มันก็เกิดความเคยชินในการคิดเช่นนั้น เกิดเป็นอนุสัย เช่น ปฏิฆอนุสัย ขึ้นมาอีก มันก็เลยมีความเคยชินที่จะเบียดเบียนผู้อื่น

แน่นแฟ้นอยู่ในสันดานของตน, อย่างนี้เรียกว่าอนุสัย คือความเคยชินแต่ที่จะคิดเบียดเบียนผู้อื่น มากจนเป็นสันดานทีเดียว เรียกว่าปฏิมอนุสัย, หรือถ้าเรียกให้ติดต่อกันก็เรียกว่า ปฏิมานุสัย.

ถ้าใครได้สังเกตเห็นตัวเอง ว่ามีความคิดที่เลื่อนลอย ควบคุมไม่ได้ แล้วมันก็เลื่อนลอยไปในทางคิดร้าย มุ่งร้าย ต่อสิ่งนั้นสิ่งนี้ สัตว์นั้นสัตว์นี้ คนนั้นคนนี้, ไม่เคยมีความคิดไปในทางเมตตากรุณาเป็นต้นเลย ดังนี้แล้ว. ก็ขอให้รู้เถิดว่า ดนนั้นแหละมันมีปฏิมานุสัยมากในสันดาน จนล้นขึ้นมาในความรู้สึกคิดนึก มันจึงได้คิดนึกบ่อยๆ, นึกสนุกขึ้นมาก็คิดร้าย, นอนอยู่สบายๆ ใจมันก็เลื่อนลอยไปในทางที่จะคิดร้าย, ตื่นนอนขึ้นมามันก็คิดร้าย ไม่มีเหตุผลอะไร.

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็จะเห็นได้ว่า ความรู้สึกคิดร้ายสัตว์อื่นผู้อื่นนั้น มันได้เบียดเบียนบุคคลผู้นั้นเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งหลับทั้งตื่น โดยรู้สึกตัวบ้าง โดยไม่รู้สึกตัวบ้าง ก็เป็นคนบาปหนา มีแต่ความร้อน. ความคิดมันก็เป็นไปในทางที่ประสงค์ร้ายหรือมุ่งร้าย ไม่เท่าไรมันก็ออกมาทางวาจาหรือทางกาย เป็นคนพูดหยาบ.

เป็นพระเป็นเณรแล้ว ก็ยังพูดหยาบยิ่งกว่าชาวบ้าน, มีวาจาที่มีน้ำเสียงดุร้ายหยาบคายยิ่งกว่าชาวบ้าน ทั้งที่เป็นบรรพชิต,

นี่คิดว่ามันทำลายเท่าไร? มันทำความเสียหายเท่าไร? ถึงชาวบ้านที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เหมือนกัน ที่เรียกตัวเองว่าอุบาสกอุบาสิกา แต่ก็มีคนบางคนเป็นคนปากร้ายมุ้งร้าย มีกริยาทำทางดูร้าย ยิ่งไปเสียกว่าบุคคล ที่ไม่ได้ประกาศตนว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา อย่างนี้ก็มี.

ความคิดที่ประทุษร้าย มันประทุษร้ายใครก่อน คิดดูให้ดี ๆ. เมื่อเราคิดจะประทุษร้ายใครสักคนหนึ่งนั้น มันประทุษร้ายตัวเองเสียเต็มที่ เต็มที่นะ, ถ้ายังเป็นความคิดที่แรมวัน แรมเดือน แรมปี กว่าจะได้ไปทำร้ายผู้อื่นอย่างนี้ มันก็เผาผลาญตัวเองให้เราร้อน ให้กรอบเกรียมไปแล้วในจิตใจ.

ความคิดที่จะไปทำร้ายเขานั้น ยังไม่ได้ทำร้ายใครสักที แต่มันทำร้ายเจ้าตัว เราร้อนทั้งหลับทั้งตื่น เดิน ยืน นั่ง นอน ทุกอิริยาบถไปที่เดียว. อย่างนี้เรียกว่า มีความคิดที่ประทุษร้ายอยู่ในใจ แล้วก็ออกมาทางกาย ออกมาทางวาจา, ในที่สุดก็ไปเบียดเบียนผู้อื่นทางกาย ทางวาจา, มีการทำอันตรายผู้อื่น หรือไปปะทะเข้ากับบุคคลที่เขาต่อสู้ ก็ได้วิวาทกัน เลยกลายเป็นความเสื่อมเสีย หรือความวินาศด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนี้.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี ว่ามันเป็นความร้อนเท่าไร? ถ้ามอง

เห็นความข้อนี้อันแล้ว ก็จะไม่ค่อย ๆ เห็นอรรถเห็นธรรม ที่ได้ฟังแล้วนี้ ว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสนี้มันเป็นความจริงสักเท่าไร คือท่านตรัสว่า ถ้าไม่มีการประทุษร้าย ไม่เบียดเบียน สรรวมเป็นอย่างดีในสัตว์มีชีวิตทั้งหลายแล้ว ก็เป็นความสุขในโลก.

คำว่าโลกนั้นแหละฟังดูให้ดีๆ มักจะไม่ค่อยได้ยินได้ฟังกันให้ครบถ้วน และมักจะรู้จักกันแต่โลกข้างนอก คือโลกที่นอกตัวเองออกไป นี่ก็ไม่ค่อยสำคัญยิ่งกว่าโลกข้างใน คือในจิตใจของเราเอง. เช่นเราคิดประทุษร้ายผู้อื่นนี้ โลกข้างในคือจิตใจของเราภายในนั้นมันร้อนเป็นไฟ มันก็หาความสุขไม่ได้, พอไปทำการเบียดเบียนออกไปถึงข้างนอก มันก็ร้อนกันไปข้างนอก ทำโลกข้างนอกให้ร้อนด้วย ทำโลกข้างในให้ร้อนด้วย.

ที่นี้ถ้ามันตรงกันข้าม คือ จิตไม่ประทุษร้ายแล้ว มันก็กลายเป็นจิตที่ตรงกันข้าม คือ ความรักใคร่ เมตตา กรุณา ปรานี หวังดี หวังความสงบแก่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย. ถ้าเป็นอย่างนี้ มันก็เย็น ซึ่งตรงกันข้ามกับร้อน มันไม่มีความทุกข์ แต่มันกลายเป็นมีความสุข, พอสักว่าคิดอย่างนี้เท่านั้นใจก็เย็น แล้วก็มีความสุขแก่บุคคลนั้นก่อน จนกว่าจะแผ่ไปถึงคนอื่นนั้นมันที่หลัง คนนั้นมันเย็นก่อน มีความสุขก่อน.

ตั้งใจไว้ให้ถูกต้อง อย่าให้เป็นไปในทางประทุษร้าย มันก็เย็นขึ้นมาทันที หรือมีความสุขขึ้นมาทันที, มีความพอใจตัวเองขึ้นมาทันที, ไม่กลัวอะไรขึ้นมาทันที รู้สึกว่าได้ทำความดีความปลอดภัยให้แก่ตัวเอง แล้วก็เกิดไม่กลัวอะไรขึ้นมาทันที.

ข้อนี้มันก็ประหลาดอยู่บ้าง คือ ถ้าเรดำรงใจไว้ถูกต้อง จนตัวเองก็ชอบใจตัวเองแล้ว จะเกิดอาการที่ไม่กลัวอะไรขึ้นมาทันที, สิ่งที่เคยกลัวก็จะไม่กลัว จะเป็นเรื่องผีตางสัตว์ร้ายอะไรก็ไม่กลัว, จะเป็นเรื่องความมืด หรืออะไรที่มันไม่มีเหตุผลก็ไม่กลัว เรียกว่าไม่มีอะไรที่จะทำให้เกิดความรู้สึกกลัว ที่เคยกลัวแต่ก่อนจะไม่รู้สึกกลัว.

ถ้าไม่เชื่อหรือยังมองไม่เห็น ก็ขอให้จำไว้ก่อน เอาไปสังเกตศึกษาพิจารณาให้ดี ๆ ว่าถ้าเราได้ตั้งใจไว้ดี ถูกต้องตามหลักเกณฑ์อันนี้ มันจะเกิดความรู้สึกกลัว หรือเกิดความไม่กลัวขึ้นมาอย่างน่าประหลาด. ความตายไม่รู้หายไปทางไหนหมด ไม่มาเกิดในความรู้สึก ให้รู้สึกกลัว, หรือความทุกข์อย่างอื่น ๆ มันก็ไม่แว่วมาในใจให้เกิดความรู้สึกกลัว. อย่างนี้มันก็มีความสุข หรือที่เรียกว่าเย็น ก็ไม่ร้อน, นั่นแหละ

คือข้อที่ว่า *อพฺยาปชฺฉํ สุขํ โลกํ ความไม่ประทุษร้ายหรือเบียดเบียน เป็นความสุขในโลก.*

ความไม่ประทุษร้ายนี้ขยายความออกเป็น *ปาณญฺเต สฺสณฺณโม* คือ *ระมัดระวังตัวดี* ไม่ให้กระทบกระทั่งแก่สัตว์มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวงแม้แต่นิดเดียว; อย่าว่าแต่จะไปฆ่าเขาเลย แม้แต่เพียงกระทบกระทั่งทางกายสักชนิดหนึ่ง ทางวาจาสักชนิดหนึ่งก็ไม่มี เพราะเหตุว่าใจมันไม่มีความรู้สึกที่จะประทุษร้าย มันก็เย็นและก็เป็นสุข.

บางคนที่ยังไม่ทราบ ก็อยากจะบอกให้ทราบว่าพระพุทธรูปที่ตรัสอย่างนั้น ท่านตรัสเมื่อตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ยังไม่ได้พูดจากับใครด้วยซ้ำไป, พระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ยังไม่ทันได้พูดจาสั่งสอนใครที่ไหนด้วยซ้ำไป ท่านก็ตรัสกับตัวเอง. อย่างนี้เขาเรียกว่าอุทาน พึมพำอยู่ด้วยตนเอง หรือว่าอาจจะไม่ออกมาเป็นเสียงก็ได้ พึมพำอยู่ข้างในก็ได้, แต่สิ่งที่เรียกว่าอุทานนี้ หมายความว่า พูดเป็นเสียงออกมา เหมือนกับที่เราเห็นคนบางคนเขาพูดอะไรอยู่คนเดียว เราก็คิดว่าเขาบ้า. บางทีเขาไม่ได้บ้า เรามันบ้าเองที่ไปคิดว่าเขามันบ้า เพราะว่าเขาต้องมีความรู้สึกอะไรอยู่ในใจรุนแรงมาก จนเขาลืมไป ก็เลยพูดออก

มากคนเดียว.

เดี๋ยวนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ก็มีความรู้สึกในการตรัสรู้
รู้ว่าผลต่าง ๆ นั้นมันเกิดขึ้นมาจากการตรัสรู้ จึงได้ตรัสข้อแรกที่ว่า
วิเวกเป็นสุข แต่เดี๋ยวนี้ไม่เบียดเบียนก็ยังเป็นสุข. ส่วนตัวท่าน
ก็วิเวกจากกิเลส วิเวกจากอะไรทุกอย่าง ไม่มีอะไรรบกวนก็เป็น
สุข, แล้วบุคคลที่เป็นอย่างนี้มันเบียดเบียนใครไม่ได้ ก็เลยมอง
เห็นกว้างออกไปถึงว่า นี่มันเป็นความสุขทั่วไปทั้งโลก. ผู้ที่มีจิต
ใจหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ไม่มีการกระทบกระทั่งด้วยความรู้สึก
ทางใจก็ดี ทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ไม่กระทบกระทั่งใคร.

เราไม่เคยตรัสรู้อย่างพระพุทธเจ้า, เราไม่เคยรู้สึกอย่าง
พระพุทธเจ้า, ไม่เคยนั่งคิดคนเดียวแล้วก็พูดออกมาอย่างนี้
เหมือนกับพระพุทธเจ้า. เปรียบเทียบกันดูแล้วมันต่างกัน
อย่างที่ว่าจะเปรียบเทียบกันไม่ไหว เรายังไม่รู้อะไรด้วย, แล้วเรา
ยังชอบปล่อยไปตามอารมณ์ *อยากจะโกรธใครก็โกรธ อยากจะตี
ใครก็ตี อยากจะด่าใครก็ด่า*, บางทีก็ตีเอาพ่อแม่ก็มี อาจจะมี
บางคนด่าพ่อแม่ของตัวเองก็อาจจะมี. แม้ไม่ถึงอย่างนั้น มันก็
ต้องมีเรื่องอะไรให้มาโกรธ ให้มาหงุดหงิด แล้วก็ออกมาเป็นคำ
กล่าวที่ล้วนไม่น่าฟังทั้งนั้น ถ้าในใจมันหงุดหงิด ปากมันก็พูด

ออกมาไม่น่าฟังทั้งนั้น, แล้วมือไม้มันก็สั่น หรือมันก็อยู่ไม่นิ่ง
จับนั้นฟาดนี้ จับนี้ข้างโน่น มันไปตามอารมณ์นั้น.

เราไม่ต้องไปดูพวกยักษ์พวกมารกันที่ไหน ก็ดูที่คน
เหล่านี้, หรือว่าไม่ต้องไปดูสัตว์นรกบางชนิดที่ไหนกันอีก ดูที่
คนที่กำลังโกรธหงุดหงิดเร่าร้อนอย่างนี้อยู่ นี่มันจะมีประโยชน์
มันจะได้ละลาย แล้วก็จะไม่กล้าทำอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้เราก็ไม่ดู ถึงมันมาเมื่ออยู่ต่อหน้าเราก็ไม่เห็น คือ
เราไม่เห็นในจิตใจ, ไม่มองเข้าไปในจิตใจของบุคคลที่แสดง
อาการอย่างนั้นอยู่; เห็นเป็นของธรรมดา เพราะว่าเราก็เป็นเสีย
เองบ่อยๆ เลยเอาอย่างกันไปหมด. ไม่มีใครเข้าไปศึกษาลึก
เข้าไปในจิตใจของใคร ว่าทำไมเขาจึงพูดอย่างนั้น ทำไมเขาจึง
ทำอาการอย่างนี้ ซึ่งล้วนแต่กระทบกระทั่งไปเสียทั้งนั้น. ถ้า
เป็นมากเข้า มันเลยไปถึงที่เขาเรียกกันว่าประชดประชันแตกตัน
อะไรต่างๆ, ไม่มีเรื่องก็ทำให้มีเรื่อง เรื่องนิดก็ทำให้เป็นเรื่องมาก
ก็เลยยังมีความร้อนมากมีความทุกข์มาก.

ฉะนั้นคนที่มียายุมากพอ ก็น่าจะมองเห็น แล้วก็สอนลูก
เด็กๆ ให้รู้จักสังเกต แล้วค่อยๆ มองเห็นขึ้นมาตามลำดับ. หรือ
ว่าถ้าบิดามารดาเป็นคนเยือกเย็น ลูกก็จะเอาอย่างโดยไม่รู้สีกตัว,

เรียกว่าเป็นการเอาอย่างกันโดยไม่รู้สีกตัว เพราะว่าตั้งแต่เกิดมาก็เห็นแต่ความละมุนละม้าย เรียบร้อย เยือกเย็น อดกลั่นอดทน อย่างนี้ มันก็ซึมเข้าไปในนิสัยของเด็กๆ ให้เป็นคนอย่างนั้นบ้าง. จึงสำคัญอยู่ที่ผู้ใหญ่ จะต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นเรื่องตั้งต้นที่ดี แล้วก็จะมี การตั้งต้นสำหรับเด็กๆ ที่ดีต่อไป, ในที่สุดมันก็จะ หุคกันง่าย. กล่าวได้ว่าเป็นสกุลของสัมมาทิฎฐิ หรือว่าเป็นสกุล ของสัตบุรุษพุทธบริษัท ที่อยู่กันด้วยความสงบเย็น ไม่มีจิตใจ เปรี้ยว, ไม่มีวาจาเปรี้ยว, ไม่มีการกระทำทางกายที่เปรี้ยว มันก็เย็นคือสงบ.

เมื่อสงบก็เรียกว่าสัตบุรุษ สะตะในที่นี้ แปลว่า สงบคือ เย็น, บุรุษในที่นี้ก็แปลว่าคน หญิงก็ได้ชายก็ได้, สัตบุรุษแปล ว่าบุคคลผู้มีความสงบ โดยมากก็ใช้กับพวกฆราวาส ในภาษาไทยเราว่าเป็นสัตบุรุษ. คำว่าสัปบุรุษก็เหมือนกัน สะนี้ก็มาจาก สะตะหรือสันตะ ก็แปลว่าสงบเหมือนกัน.

แต่ว่าในที่อื่นในพระบาลี หรือว่าในการพูดจาที่อื่น ใน ยุคอื่น เช่นในยุคใกล้ๆ พุทธกาลนี้ คำว่าสัตบุรุษเขาหมายถึง พระอรหันต์ด้วย พระอรหันต์ก็เรียกว่าสัตบุรุษ, แล้วก็เรียกกลด ลงมา กระทั่งถึงสัตบุรุษที่เป็นชาวบ้าน ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์.

เดี๋ยวนี้เราหมายความว่ากันอย่างนี้ ถ้าไม่หมายความว่าอย่างนี้มันก็จะ
จะน่ากลัว คือจะไม่มีสัตว์บุรุษเหลืออยู่ในโลก, ถ้าเรียกแต่พระ
อรหันต์ว่าเป็นสัตว์บุรุษ เดี่ยวนี้ไม่รู้ว่ามีพระอรหันต์ที่ไหน หรือ
ไม่มีเสียแล้ว สัตว์บุรุษไม่มีในโลก มันก็จะลุกเป็นไฟ.

ฉะนั้นเอามาไว้ที่คนธรรมดาสามัญ ชาวบ้านชาวเมืองกัน
นี้บ้าง ว่าอยู่กันให้ดี ๆ ให้มีความบังคับตัวเอง ด้วยความสงบ
อย่างระทบกระทั่งทางกาย ทางวาจา ทางใจ แก่ใคร ๆ รวมทั้ง
ตัวเองด้วย. ถ้าเราไม่คิดประทุษร้าย มันก็ไม่มีการประทุษร้าย
ตัวเองด้วย ไม่มีการประทุษร้ายผู้อื่นด้วย, คนอย่างนี้แหละ
เรียกว่าสัตว์บุรุษ มันสงบ เมื่อสงบก็มีความสุข นี่ไม่ต้องพูด.
ให้พยายามทำความสงบให้ละเอียดละออ ให้พิถีพิถันให้จริง ๆ จัง ๆ
หรือจะพูดกลับว่า ถ้ารู้สึกไม่มีความสุขก็คือไม่สงบ.

ถ้าเรารู้สึกไม่เป็นสุข ก็รีบมองดูที่ความสงบหรือความ
ไม่สงบ ในจิตในใจของเราเอง, อย่าทำอย่างที่เคยตัวมาแต่
ก่อน ๆ พอไม่สงบก็ไปเที่ยวหาเรื่องราวว่าคนนั้นว่าคนนี้ ด่าคนนั้น
ด่าคนนี้ ทั้งที่ไม่มีเรื่องอะไรเลยก็มี.

พวกหลวงตาแก่ ๆ ได้รับการประณามในข้อนี้มาก เพราะ
ว่าหลวงตาแก่ ๆ แก้มักจะขี้ด่า ไม่มีเรื่องก็เที่ยวไปด่าเขาก็ได้ ก็

เลยถูกประณามมาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว ยกกิริยาอาการอย่างนี้ไว้ให้หลวงตาแก่ๆ, ยังมีเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง ที่เขามักจะยกไว้ให้หลวงตาแก่ๆ.

ที่นี้ถึงแม้ภิกษุหนุ่มสามเณรก็เถอะ มันก็มีได้เหมือนกัน อย่าได้ประมาทเลย, มันอาจจะมิได้คนละแบบคนละอย่าง ในกรณีต่างๆ กัน แต่ทำไมไปยกให้หลวงตาแก่ๆ? ก็เพราะว่ามันทำมานาน ทำมาจนแก่ ทำมาจนเป็นนิสัย คือทำที่บ้านกะลูกกะเมียกะใครมาตั้งแต่แรกๆ จนแก่อยากจะบวช ก็ออกมาบวช แล้วก็ละไม่ได้ มันก็ยิ่งมาเป็นเอามากที่วัด แสดงบทบาทออกมา. นี่คือข้อที่ว่าหลวงตาแก่ๆ ได้รับการประณามอย่างนั้นอย่างนี้ อยู่ที่บ้านบางที่ไม่สะดวกที่จะอาละวาด มาอยู่ที่วัดก็เลยอาละวาดอย่างนั้นอย่างนี้. นี่ก็เป็นการเสื่อมเสียอย่างยิ่ง ของพระศาสนา หรือว่าของคณะสงฆ์ แทนที่เราจะมีพระแก่ๆ ที่มีความอดกลั้น อดทนน่าใ้วน่าเคารพ กลับเป็นว่าทำเสียอย่างนี้, ความขี้โลก ความขี้เหนียว ความขี้โกรธอะไร ก็มักจะเอาไปไว้ให้ที่หลวงตาแก่ๆ.

ฉะนั้นขอวิงวอนว่า คนแก่ๆ ที่เพิ่งมาบวชตอนแก่ๆ นี้ ช่วยกู้หน้าอันนี้ไว้ให้รอดด้วยเถอะ อย่าให้คำประณามว่าอะไรๆ

ก็มาไว้ที่หลวงตาแก่ๆนี้; ให้มันกลับไปท่อนเสียที ก็จะเรียกว่า ได้ช่วยกัฏฐะศาสนานี้ให้ดีขึ้น ไม่น้อยทีเดียว. โดยมากหลวงตาแก่ๆ มักจะกระทบกระทั่งผู้อื่นด้วยวาจา เป็นเสียอย่างนั้น เพราะความเคยชินมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก ละไม่ได้.

ทีนี้คนหนุ่มๆ ก็รีบกลัวเสียแต่เดี๋ยวนี้ ภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยรีบกลัวกันเสียแต่เดี๋ยวนี้ หรือว่าใครก็ตามที่อายุยังน้อยๆ รีบกลัวกันเสียแต่เดี๋ยวนี้ คืออย่าให้โรคนี้มันเกาะเอาจนแน่นหนาจนละลายยากลำบาก. ทุกคนพอจะมองเห็นว่า ถ้าได้ทำมาถึงขนาดอายุมากแล้ว มันแก้ยาก การแก้กันแต่อายุยังน้อยมันแก้ง่าย.

ก็เลยวกกลับไปหาข้อที่ว่าบิดามารดาหรือพี่ๆ อย่างนี้ ก็ควรจะช่วยป้องกันน้องๆ ไว้เสียแต่เดี๋ยวนี้. มันก็จะเป็นบุญเป็นกุศลแก่น้องๆ หรือแก่ลูกเด็กๆ ที่ว่าเกิดมาก็ได้มีอะไรเป็นบุญเขาได้ช่วยป้องกันคุ้มครองให้เสียแต่เล็กๆ, โรคโทสจริด โรคอะไรต่างๆ นี้ มันไม่ครอบงำเอาตั้งแต่เล็กๆ ซึ่งมันทำให้ละได้โดยยาก. ถ้าละไม่ได้มันก็ต้องเบียดเบียน ถ้าเบียดเบียนมันก็เป็นทุกข์. อย่างนี้ก็ผิดความประสงค์ของบุคคลทุกคน และก็ผิดพระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าด้วย.

ขอให้เรามาคิดกันดูให้ดีๆ ว่า พุทธบริษัทนี้จะมีจิต

ประกอบไปด้วยเมตตา สพฺเพ สดฺดา อเวรา อพฺยาปชฺฌา อนีมา
 สุขี อดฺตานํ ปริหรนฺตุ ที่ว่ากันอยู่ทุกวัน. แต่นี้มันว่าอย่างนกแก้ว
 นกขุนทอง บางทีจะยิ่งกว่านกแก้วนกขุนทองเสียอีก เพราะมัน
 ว่าด้วยความเคยชินอย่างคน. ฉะนั้นต้องทำให้ได้จริงเหมือนที่
 ปากเราว่า หรือได้รับการสั่งสอนให้ว่า สพฺเพ สดฺดา สัตว์ทั้ง
 หลายทั้งปวง, อเวรา จงเป็นผู้ไม่มีเวรต่อกันและกัน, อนีมา
 ไม่มีการกระทบกระทั่งกันให้ลำบาก, อพฺยาปชฺฌา คือข้อนี้
 คือไม่มีการประทุษร้ายด้วยกายวาจาใจ, สุขี อดฺตานํ ปริหรนฺตุ
 ให้ทุกคนรู้จักบริหารตน ให้เป็นผู้มีความสุขสงบเย็นเถิด.

นี่เป็นเรื่องที่ทำกันมา สอนกันมา อบรมกันมา ตั้งแต่
 แรกที่เราจะมีพุทธศาสนา และกล่าวกันว่า ก่อนแต่มีพุทธ-
 ศาสนาเสียด้วยซ้ำไป พอมิพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงย้ายมาก
 ถึงข้อนี้ ยิ่งขึ้นไปอีก. แม้จะไม่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ความรู้สึก
 เมตตากรุณาต่อกันนี้ ก็เป็นที่นิยมชมชอบกันมาก มาแต่กาล
 ก่อน. เพราะว่าเราได้ยินเรื่องราวในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ว่าก่อนแต่
 พระพุทธเจ้าจะบังเกิดขึ้นมาตรัสรู้ในโลกนี้ ก็มีบุคคลผู้ออก
 บำเพ็ญความเพียรเป็นดาบส เป็นฤๅษีเป็นอะไรก็สุดแท้; แต่
 แล้วมันไปเหมือนกันตรงที่ว่า เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา

อุเบกขา ที่เรียกว่าพรหมวิหาร ดายแล้วก็ไปสู่พรหมโลก. เขา
 ยังไม่รู้จักหวังอะไรมากกว่านั้น ก็หวังว่าพรหมโลก; นี้จะไป
 พรหมโลก ก็ต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจเต็มเปี่ยมอยู่ด้วย เมตตา กรุณา
 มุทิตา อุเบกขา สิ้นชีวิตแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลก, นี้เขาพูดกัน
 มาก่อนพระพุทธเจ้า.

นี้พระพุทธเจ้าท่านก็รับรองข้อนี้ ไม่ต้องเลิกลอน ว่าขอ
 ให้อยู่กันด้วยความรู้สึกที่เป็นเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
 เป็นพื้นฐาน. เพราะว่าถ้าเรามีจิตใจอย่างนี้ เราจะมีความรู้สึก
 อย่างที่ว่ามาแล้ว คือเป็นสุข จะไม่รู้สีกกลัว, จะไม่รู้สีกระแวง
 สงสัยอะไร ที่จะเป็นเรื่องของความทุกข์, มันหยุด เย็น นิ่ง เจียบ
 สงบไปหมด เป็นความสุข จริงหรือไม่จริงก็ไปลองสังเกตดูต่อไป.

ที่แล้วมานี้ไม่เคยสังเกต ปล่อยไปตามอารมณ์ปล่อยไป
 ตามเรื่องราว เจี้ยวๆ จี๊วๆ กันไปวันหนึ่งคืนหนึ่ง, ไม่มีโอกาส
 ที่จะคิดนึกให้แยบคาย ไม่รู้จักควบคุมจิต ไม่รู้จักฝึกฝนจิต ไม่
 ค่อยรู้จักเอาจิตมาอาบน้ำชะล้าง ที่ละเล็กทีละน้อย ให้มันหมด
 ไปจากสิ่งที่ทำจิตใจให้เศร้าหมอง เช่น ความรู้สึกที่เป็นไปในทาง
 กระทบกระทั่งประทุษร้าย. มันเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่งก็ได้
 แต่มันไม่ได้มากถึงขนาดนี้ เพราะว่าคนมันกลัว พอเห็นก็คิดว่า

เป็นศัตรูกันไว้ทีก่อน มักจะเป็นเสียอย่างนี้.

แต่เดี๋ยวนี้มันก็ปรากฏชัดแล้วว่า แม้ว่าเราจะกลัว จะคิดว่าเขาเป็นศัตรู เราก็ไม่ควรทำอะไรยิ่งไปกว่าที่เราจะทำให้หมดความเป็นศัตรู ถ้าเขาร้ายมา เราก็ไม่ร้ายตอบ. ถ้าเขาร้ายมา เราร้ายตอบนี้ ตามหลักธรรมะถือว่ามันเลว ๒ เท่า คนที่ร้ายที่แรกนั้นเลวเท่าเดียว ส่วนเดียว คนโกรธตอบทำร้ายตอบนี้เลว ๒ เท่า. ตัวอย่างนี้มีคำกล่าวอยู่ในพระบาลี ถ้าเราคิดดูให้ดีก็จะเห็นจริง, เราารู้ว่าเขาโกรธมาแล้ว เรากลับโกรธเขาไปอีก มันเลยเรียกว่าเราเป็นผู้ไม่จัดการเสียให้ถูก, เมื่อเห็นว่าเขาโกรธหัวเสียหรือว่ามันขุ่นข้อง แล้วเราก็พยายามดับความโกรธของเขา อย่าไปโกรธตอบ.

สำหรับความโกรธนี้ มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นพิเศษ, แต่ว่าตรัสไว้สำหรับภิกษุ เฟ่งเล็งถึงภิกษุเป็นส่วนใหญ่ คือภิกษุมีความโกรธแล้วก็ใช้ไม่ได้. คล้ายๆ กับว่า ชาวบ้านนี้ยังได้รับความยกเว้นหรือให้อภัยบ้าง เพราะว่าเป็นชาวบ้าน แต่ถ้าจะเอาระดับที่เป็นสัตบุรุษกันแล้ว ควรจะถือว่าทั้งบรรพชิตทั้งฆราวาส ทั้งชาวบ้านทั้งชาววัดนี้ ก็ไม่ควรจะโกรธเหมือนกัน.

มีพระบาลีในสูตรที่เรียกว่า *กกจูฬสูตร* ตรัสถึงภิกษุ

ว่าถ้าภิกษุถูกโจรจับไป เอาเลื่อยเลื่อย พอเอาเลื่อยเลื่อยก็เจ็บ เจ็บก็โกรธผู้เลื่อย. นี่เขาเลื่อยหน้าขาเข้าไปอีก ก็ยิ่งโกรธ มากขึ้นไปอีก พระพุทธเจ้าว่า ถ้าโกรธละก็ไม่ใช่คนของเรา คือผู้ที่ไม่เชื่อฟังเรา, ถ้าภิกษุนั้นมีความโกรธประทุษร้ายต่อ โจรนั้น ภิกษุนั้นไม่เชื่อว่าเป็นผู้ทำตามคำของเรา. ที่นี้ก็ตรัส ต่อไปอีกว่า โจรมันเลื่อยเข้าไปถึงกระดูก พอถึงกระดูกก็นึก เอาเองซิว่ามันเจ็บก็มากน้อย ถ้ามันเกิดโกรธตอนถึงกระดูก นี้ก็เหมือนกันอีก ภิกษุนั้นไม่เชื่อว่าเป็นคนของเรา เพราะไม่ ทำตามคำของเรา. ถ้าเขาเลื่อยกระดูกขาเข้าไปอีกตั้งครึ่ง หนึ่งถึงเขื่อในกระดูก จะเจ็บสักเท่าไรก็พอจะเดาได้ ถ้ายัง เกิดโกรธ หมายความว่าที่แล้วมาไม่โกรธ พอถึงตอนนี้โกรธ ก็ ยังไม่ยกเว้น ว่าภิกษุนี้ไม่ใช่คนของเรา ไม่ทำตามคำของเรา. คิดดู ถูกเลื่อยถึงกระดูก ถึงเขื่อกระดูกก็ยังโกรธไม่ได้.

เดี๋ยวนี้ยังไม่มีใครทำอะไรเลย ก็โกรธเสียแล้ว, เข้าใจผิด ก็โกรธเสียแล้ว บางทีนึกเอาเองไม่ได้ถูกหลอกถูกอะไร ก็นึกไป ทางสงสัยว่าคนนั้นมันประทุษร้ายเรา แล้วยังโกรธเสียแล้ว, โจรที่ ไหนก็ไม่มี ไม่ได้เอาเลื่อยที่ไหนมาเลื่อยเลย.

นี่ขอให้ระวังให้ดี ๆ ว่า จะเป็นคนของพระพุทธเจ้าหรือ

ไม่ ก็อยู่ตรงที่ว่าทำตามคำของพระองค์หรือไม่. ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโกรธหรือการประทุษร้ายแล้ว พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ถึงอย่างนี้.

ที่นี้มองดูกันว่า เราถูกเลื่อยหนังขาดเนื้อขาด แล้วถึงกระดูก แล้วกระดูกก็ขาดอีก มันจะยึดอยู่ได้ไหม? มันจะเยือกเย็นอยู่ได้ไหม?

ข้อนี้มันก็แล้วแต่ว่า กำลังใจเรามีมากพอหรือไม่พอ ที่จะอุทิศแก่พระพุทธเจ้า. ถ้าการตั้งกำลังใจต่อสู้อันไม่พอ มันก็ต้องเจ็บ เจ็บมันก็ต้องร้อง ต้องครางไปตามเรื่อง แต่อย่าโกรธก็แล้วกัน, ถ้าว่าจิตใจมันเข้มแข็งจริง มันก็ไม่ว่าอะไรก็มากน้อยแต่อธิบายยาก ว่าจิตใจของคนนี้มันจะเบ่งขึ้นไปได้เท่าไรนั้นอธิบายกันยาก. แต่ขอให้เชื่อเถอะว่าเขาทำกันได้ กระทั่งตายขาดใจไปเลย หายใจครั้งสุดท้ายตายไปเลย ก็ไม่โกรธก็แล้วกัน.

เรื่องอย่างนี้ยังมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ที่เรียกว่า *คัมภีร์ชาดก* ก่อนพระพุทธเจ้า คนที่เป็นโพธิสัตว์ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า ไม่ถึงขนาดที่เป็นพระพุทธเจ้า เขาก็ยังทำกันได้อย่างนี้ก็มี ไปอ่านดูในเรื่องขันติชาดก ขันติวาตะดาบส มันมีเหมือนกัน. แต่ต้องรู้จักทำจิตใจดีเป็นพิเศษอย่างยิ่ง จึงจะมีอำนาจมาข่มความเจ็บ

ไม่ให้รู้สึกต่อความเจ็บ.

เรื่องจิตใจเป็นเรื่องที่เรายังรู้กันน้อย ไม่มีเวลาที่จะอธิบายได้แต่พูดว่า จิตใจนี้ถ้าอบรมดีเป็นพิเศษแล้ว มันก็จะได้มีผลเป็นปฏิกิริยาที่พิเศษอีกเหมือนกัน ไม่ต้องสงสัยเลย. เอาละเป็นว่า ถ้าเราทำได้เท่าไร มันก็มีผลเท่านั้น, ถ้าทำได้ถึงที่สุดมันก็ไม่มีความทุกข์เลย ไม่มีความร้อนเลย ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนใครเลย แม้ว่าคนจะถูกเบียดเบียนอย่างยิ่ง.

รวมความกันที่ว่า จิตที่ไม่ประทุษร้ายนั้นมันเย็น สงบ เป็นความสุขอย่างยิ่ง ไม่ไปประทุษร้ายใคร, ถ้าว่าใครมาประทุษร้ายเรา ก็อย่าประทุษร้ายตอบ เพราะว่าจะเลว ๒ เท่า. ที่นี้จะอดความโกรธได้หรือไม่ มันอยู่ที่ผู้นั้นมีการอบรมจิตใจมากพอหรือไม่ ถ้าว่าเขามีการอบรมจิตใจมากพอ เขาจะไม่โกรธได้ แม้แต่ว่าถูกคนเขาจับเอาเลื่อยเลื่อยจนถึงกระดูก.

เรื่องนี้ต้องเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ เพราะเราเชื่อกันว่า พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตรัสสิ่งที่ใครปฏิบัติไม่ได้. และเมื่อพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างนี้ ก็หมายความว่าเรื่องนี้มันเป็นเรื่อง que สามารถปฏิบัติได้ เราต่างหากที่ปฏิบัติไม่ได้; แต่สำหรับมนุษย์ผู้มีการอบรมจิตใจดีถึงที่สุดแล้ว มันเป็นเรื่องที่ทำได้. ขอให้เป็นอัน

ว่าหมดปัญญา และเชื่อพระพุทธเจ้ากันเสียที่ว่าพระองค์จะไม่ตรัสสิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติไม่ได้, เราก็จะได้พยายามกันต่อไป.

นี่คือคำอธิบายของข้อที่ว่า อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลเก ปาณญเต สุตฺตญฺโม แสดงลักษณะของความสุขอีกแบบหนึ่ง ซึ่งออกมาจากการที่ไม่มีการประทุษร้าย ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจแก่ผู้ใด หรือแม้แก่ตนเอง. เป็นความสุขอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งพระองค์ได้ตรัสไว้รองลำดับมาจากความสุขอย่างแรก ที่เรียกว่าวิเวก สุขโข วิเวโก ตฺมุจฺจสฺส สุตฺตมฺมสฺส ปสฺสโต วิเวกคือ การไม่ถูกอะไรบงกชโดยทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา ของบุคคลผู้ฟังธรรมแล้ว เห็นธรรมะนั้นอยู่ นี่ย่อมเป็นความสุข. เป็นเรื่องส่วนตัวอย่างลึกซึ้ง แล้วคนที่ทำได้แบบนี้ก็ไม่เบียดเบียนใคร ก็เลยเป็นความสุขที่กว้างขวางออกไปถึงผู้อื่นด้วย.

การบรรยายพระพุทธภาษิตติดต่อกันมาอย่างนี้ เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติธรรมเทศนาในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้ เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ชาวบ้าน - ชาววัด.

อันชาวบ้าน ทำงาหม เพื่อคุมเก็บประท
 ลือเกิดความ ตึงเครียด คนสิ้นเสียง
 สิ้นชาววัด มุ่งขจัด ไม้เท้าได้ยาว
 มีไม้เท้ายาว เก็บประทักษิณ มุ่งงามธรรม;

ลือเกิดมี เดรั้งวัด วัดชาวบ้าน
 ด้อย "เงิน" "งาหม" "อ้ออคา" หรือ "อ้อมนห
 สิ้นเดรั้งวัด ชาววัด, วัดศึกษา
 ภาวนา ไม้เท้าได้ ไม้เท้า

เจ้าชาววัด ฮึดฮัด มุ่งคุมเก็บประท
 มีไม้เท้ายาว แลคนกล คนขอแฉ
 ไม้เท้าบ้าน เก็บประทักษิณ งาหมเขื่อน
 ก็มีแต่ ทุกชาติ นรมน นมธไป;

ลือขอไม้ ชาวบ้าน เมินชาวบ้าน
 ผสม ผสม เก็บประทักษิณ ตามวลี
 ไม้เท้าชาววัด เมินชาววัด ขจัดไกล
 เพื่อไม้เท้า เก็บประทักษิณ-ตามงามนิกาย

ความวิเวกเป็นสุข

- วิเวกของผู้ที่ระดับธรรมะแล้ว เห็นอยู่จนอิมใจอยู่ เป็นความสุข.
- วิเวกคือไม่มีอะไรบกวน มีวิเวกทางกาย วิเวกทางจิต วิเวกทางอุปปี.
- วิเวกเพราะมันว่างไปหมด ไม่มีตัวกู-ของกู มีรสของพระนิพพาน.
- จิตที่สะอาด สว่าง สงบ ก็คือจิตที่ไม่มีอะไรบกวน.
- ความสุขมีได้ทั้งความสุขที่มีอะไรบกวน และความสุขที่ไม่มีอะไรบกวน, คนหลงในความสุขอย่างแรก จึงไม่รู้จักวิเวก.
- เห็น คือรู้สึกด้วยใจ, การเห็นธรรมะต้องเห็นธรรมะที่มีอยู่ในใจ.
- อิม คือ ความยินดี ความพอใจ, อิมในทางวิญญาณ คือความไม่ต้องการอะไร ว่างจากตัวกูและของกู.
- การบรรลุธรรมนั้นมีได้ด้วย การฟัง การแสดง การสาธยาย การสอน และการคิดนึกใคร่ครวญ.
- ทุกคนมีโอกาสแสดงธรรม ดังนั้นจึงต้องคิดให้รอบคอบถี่ถ้วน ก่อนที่จะพูด.
- เพราะมีความประมาท ไม่ได้ตั้งใจฟังให้ดี จึงไม่เห็นธรรมะ ไม่อิมในธรรมะ ไม่ได้รับความสุขจากพระธรรมพระศาสนา.
- อย่ามัวเสียเวลาโทษคนอื่นหรือตัวเอง จงพยายามระวัง มีสติสัมปชัญญะไว้ให้ดี ก็จะมีโอกาสเข้าถึงธรรมะได้.

ความไม่เบียดเบียนเป็นสุข

- การไม่ถึงซึ่งการประทุษร้าย สำรวมอยู่ในสัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เป็นความสุขในโลก.
- การเบียดเบียน มีทั้งเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น, เบียดเบียนด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยจิต.
- คนที่คิดเบียดเบียนผู้อื่นนั้น ย่อมเบียดเบียนตนเองก่อน เราร้อนอยู่ด้วยความคิดนั้น.
- ตั้งใจไว้ให้ถูกต้อง มันก็มีความสุข พอใจตัวเอง ไม่มีความกลัว แม้แต่ความตาย.
- คนที่กำลังโกรธ มีอาการเหมือนยักษ์ หรือสัตว์นรก ได้เห็นแล้วควรละอายและกลัวความโกรธ.
- การคิดประทุษร้ายนั้น เกิดจากความกลัว คิดว่าคนอื่นเป็นศัตรู ถ้ามีจิตประกอบด้วย พรหมวิหารแล้ว จะไม่เกิดความระแวง มีแต่ความสุขสงบ.
- ถ้าเป็นคนของพระพุทธเจ้าแล้วจะต้องไม่โกรธ แม้จะถูกทำร้ายอย่างไร กกจูปมสูตร.
- ถ้ากำลังใจมีมากพอที่จะอุทิศแก่พระพุทธเจ้า ก็ย่อมทำได้ เพราะพระพุทธเจ้าจะไม่ดริส ในสิ่งที่มนุษย์ปฏิบัติไม่ได้.